Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (9623) Суббота, октябрь 19, 1974 чыл

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 көп.

БОЛГАР ААЛЧЫЛАР МОСКВАДАН ЧАНЫПКАН

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан болгар партия-чазак делегациязы «Болгария Улус Республика —социализмниң оруу-биле 30 чылда» деп юбилей делгелгезин ажыдарынга киржип чорааш, чуртунче Москвадан октябрь 17-де чаныпкан.

БУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга болгар партия, күрүне ажылдакчыларын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштаан Совет күрүне делегациязы Хельсинкиден чуртунче чаныпкан. Делегация ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбыңчыдылга дугайында дугуржулгага ат салганының 30 чыл оюнуң болгаш «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң 30 чылының байырлалынга киржип чораан.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның күрүне туктары-биле шиметтинген «Сеутула» аэродромга Н. В. Подгорныйны, делегация кежигүннерин Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен, Премьер-Министр К. Сорсага баштаткан чазак кежигүннери, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң удуртукчулары, Финляндияның ССРЭ-де элчини Я. Халлама, ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов, социалистиг чурттарның дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары үдээн.

Н. В. Подгорный болгаш Совет күрүне делегациязының кежигүннери ол-ла хүн Москвада ээп келген.

(СЭТА).

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң эгелекчи саналының дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң ДОКТААЛЫ

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи тодарадыкчы чылдың тос айларының бүдүрүлге программазын чедиишкинниг күүсеткеш, бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга төлептиг ужуражыр база 1974 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче республиканың бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң **доктаадыры болза:**

1. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң республика үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга кыйгырыын деткиир.
2. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң ажылчы чоннарының эгелекчи саналын деткип, 1974 чылдың планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң ыяап-ла күүсеттинген турарын хандырар дээш база бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, иштики курлавырларны долу ажыглаар дээш немелде хемчеглерни ап, социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хоорраайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының болгаш өске-даа адырларның удуртукчуларынга дагзыр.

Байырлалды төлептиг уткуул, чыл планын хуусаа бетинде күүседиил!

Тыва АССР-ниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчыларынга Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң Улуг Октябрьга алдар болдурган КЫЙГЫРЫЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киргеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл ээлдирериниң планы 103 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлделиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнези 3 хуу чиигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чигеглеп алдынган 38 тонна кывар материалдар камнап алдынган.

Бо чедиишкиннерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Токманцев, экскаваторщик В. Волгутов, металлургия цегиниң мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үлүүн кииргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарның болгаш цехтерниң деӊ-дески ажылдаар чорууннуң чедип алдынганы болур. Ол чоруктуң ачызында бистиң коллективтиң кежигүннери үшкү кварталдың түӊнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы анализтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылынга тураскааткан күш-ажылчы ээлчегге туржуп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарышты калбартыр дээш дараазында бедиткен хүлээлгелерни алдывыс:

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 11 айларның планын ноябрь 7-де, а чыл планын декабрь 5-те күүседир.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге продукция бүдүрериниң хемчээлин 17 хуу өстүрер. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү өзүлдезин чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле чедип алыр, ынчангаш ону чыл планынга удур 15 хуу бедидер. Чыл эгезинде алган хүлээлгевисте бо көргүзүг 8,9 хуу турган.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин 2 хуу, а тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин—3 хуу чиигедир.

Капитал салыышкыннарны шиңгээдип алырының болгаш тудуг-монтаж ажылдары боттандырарының чыл планын ноябрь 7-де күүседир. Терлиг-Хая хемчигештиң чаа унунда 650 метр хемчээлдиг черни бетоннаар ажылды ноябрь 1-де доозар. Руда алыр карьер тудуун декабрь 25-те доозар.

Бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагып, масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирип тургаш, ажылчын бүрүзүнүң хууда алган чыл планын күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен турарын чедип алыр.

Бо хүлээлгелерни ап тура, Улуг Октябрьга төлептиг ужуражыр, беш чылдың тодарадыкчы чылын хуусаа бетинде доозар дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче республика үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларын кыйгырдывыс.

Чылдың планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш кижи бүрүзү дөртку кварталда кылыр чүүлдерин тодарадып, бедиткен хүлээлгелерни алгаш оларны чедиишкинниг күүсетсин!

Кызымаккай күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувусту өөртүүл!

КЫЙГЫРЫГНЫ НИИТИ ХУРАЛГА ЧУГААЛАШКАН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары октябрь 17-де ажыл шагының соонда чаа клувунга чыглып келген. Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында шилчиир Кызыл тукту үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар бо коллективке тывыскан. Ол тукту хүлээп алырынга тураскааткан хуралдың киржикчилери Улуг Октябрьны төлептиг уткуур, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле кыйгырыгны республика үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларынга хүлээп алган.

ЧУРУКТА: хуралдың киржикчилериниң кыйгырыгны хүлээп ап турары; индирде—бүдүрүлге чериниң директору А. Н. Боев.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

М. А. Сусловка Димитровчу шаңналды тывысканы

Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл оюнга таварыштыр болгаш тайбынның, демократияның база социализмниң херээниң тиилелгези дээш эрги ниитилелге удур демиселге идепкейлиг ниитилел-политиктиг, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы дээш шаңнатканы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Сусловка БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живков Димитровчу шаңналды октябрь 16-да Кремльге тывыскан.

Эш М. А. Сусловтуң бедик шаңнал-биле шаңнатканынга эш Т. Живков изиг байыр чедирген.

Димитровчу шаңналдың лауреады деп ат алганыңарга таварыштыр Силерге изиг байыр чедирип тура, сагыш-сеткилимниң ханызындан өөрүп турарымның ужуру черле билдингир. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели биле чазааның, болгар коммунистерниң, бистиң чуртувуста бүгү социализм тургузукчуларының талазындан ханы хүндүткелдиң сөстери кылдыр мээң ол сөстеримни хүлээп алырын Силерден дилеп тур мен.

Чуртувуска социалистиг революцияның тиилээниниң 30 чыл оюнга таварыштыр Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Силерни шаңнаан ук шаңналы—болгар ажылчын аңгының өндүр улуг оглунуң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчызының, фашизмге удур сыныш чок демиселчиниң — Георгий Димитровтуң адын эдилеп турар. Георгий Димитров-биле хууда таныш, ооң-биле кады ажылдап чораан Силер, ооң ады Силерге чоок болгаш эргим, кижи төрелгетенниң эң өндүр улуг идеалдарынга бараан болурунга бүгү назынын бараалгаткан коммунист бүгүдезинге ол ат база ындыг чоок болгаш энерелдиг эргим.

Силерниң нүүрүңерге совет улустуң кайгамчыктыг оолдарының бирээзин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай удуртукчузун хүндүткеп тур бис, эргим Михаил Андреевич. Ажылчын аңгының херээнге, коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге кызыгаар чок, шудургу бараан болурунга күжүн, билиг, дуржулгазын партия, күрүне ажылы кылып чоруур бүгү үезинде берип келген, кайгамчыктыг бүгү назынының дургузунда Коммунистиге болгаш Кижиге, эживис биле акы-дуңмавыска Силерниң нүүрүңерге байыр чедирип тур бис. Теоретик болгаш марксисчи-ленинчи идеологияның арыг-чаагай турары дээш могаг чок демиселчи Силерниң үлүг-хууңарны ханызы-биле хүндүткеп турар бис.

Ачылыг найыралывысты калбартырынга Силерниң хууда киирген үлүг-хууңарны улузувустуң чаагай сеткилдиг болгаш ылап үнелээнин илергейлээни кылдыр Силерге Георгий Димитров аттыг шаңналды бодум тывысыр аас-кежиктиг болдум, ону хүлээп ап көрүңер, эргим Михаил Андреевич.

Ук шаңналга холбаштыр акы-дуңманың изиг байырын Силерге база катап чедирерин болгаш акы-дуңма совет улустуң чаагай чоруу болгаш күчүзү дээш, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының бодаралы, делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви биле сырый каттыжышкынның быжыглаары дээш, өндүр улуг коммунистиг идеалывыстың тиилелгези дээш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгаңарга каңкадык, эгээртинмес күштүг чурттаарыңарны күзеп йөрээрин чөпшээреп көрүңер!—деп, Т. Живков уламчылап чугаалаан.

(Уланчызы 3-кү арында).

БУР-НУҢ ЮБИЛЕЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИ АЖЫТТЫНГАН

Чоокта чаа болгар улус Болгарияга социалистиг революцияның тиилээнинден бээр ужен чыл болганын калбаа-биле демдеглээн. Ол төөгүлүг хүннү болгар улус-биле кады совет кижилер, социалистиг дем каттыштырылгазының улустары база демдеглээн.

«Болгария Улус Республика —социализмниң оруу-биле 30 чылда» деп, октябрь 17-де Москвада ажыттынган делгелге, акы-дуңма болгар улустуң ажыдыралында ол төөгүлүг болуушкунга тураскааттынган.

ССРЭ-ниң УАЧД-де улуг павильоннарның бирээзиниң кырында Болгария Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары. Аңаа найысылалдың ажылчы чоннарының болгаш хөй-ниитизиниң төлээлекчилери чыылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живковту, эштер В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов оларны чыылганнар чылыы-биле уткааннар.

Оларның-биле кады БУР-нуң партия-чазак төлээлери база келген. Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң харысалгалыг ажылдакчылары база турганнар.

Совет Эвилелинде турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база делгелгениң ажыдыышкынынга келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге сөс берген.

Бистиң болгар өңнүктеривис Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл болган алдарлыг оюнда боттарының национал делгелгезин Москвада эрттирип турар-дыр—деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Ол чорук ук делгелгениң ужур-дузазын политика талазы-биле улуг чугула чүүл болдуруп турар. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковтуң бо делгелгени ажыдарынга киржип турарынга өөрүп тур бис. Бистиң партияның Төп Комитединиң, Совет чазактың өмүнээзинден эш Живковка, ооң-биле кады Москвада келген болгар өңнүктерниң шуптузунга изиг байырны чедирип тур бис.

Бо делгелгени болгар улустуң 30 чыл иштинде чедиишкиннериниң көргүзүү деп адап болур бис. Ынчангаш бо делгелгениң ёзулуг тургузукчулары — Болгария Улус Республиканың ажылчын аңгызы, тараачыннары, интеллигенциязы. Чогум-на оларның ажыл-ижиниң ачы-дузазы-биле хожудаңгай, чер ажылдыг Болгария төөгүлүг кыска хуусаа иштинде улуг үлетпүр баазалыг, амгы үениң болбаазыраңгай социалистиг кедээ ажыл-агыйлыг, буруңгаар хөгжээн социалистиг чурт кылдыр хуулган. Шаанда империалистиг мөлчүгделге таваржып чораан буржуазтыг Болгарияның турган черинде ам делегей ачыдыралының деңэргелиг болгаш идепкейлиг киржикчизи, социализм чурттарының күчүлүг дем каттыштырылгазының кежигүнү күрүне—хостуг Болгарияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бүгү ажылчы чоннарны бодун долгандыр сырый каттыштырган ажылчын аңгының күзел-соруун ёзугаар бүрүнү-биле бактаап тургустунган-дыр.

Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү алырларында, социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарында бистиң

(Уланчызы 3-кү арында).

Тыва АССР-ниң ажылчыннарын, колхозчуларын болгаш албан-хаакчыларын Күш-ажылдың хоочуну медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Республиканың Улус ажыл-агыйынга, культура тургузуушкунунга, күрүне албан черлеринге үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдааны дээш база пенсия назыны четкени-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден **шаңнаарлар болза:**

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Дуу-Дарый Байыр-ооловна **Салчак** — Тээлиниң РХЭ-ниң почтальону.

Хертек Чүдекеевич **Кудурукпай**—«Мурнакчы» колхозтуң гидротехниги.

Адаш Чымаовна **Иргит**—«Бай-Тал» совхозтуң хойжузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Анна Матвеевна **Базарова** — пенсионер.

Валентин Николаевич **Вальтер** — кедээ ажыл-агыйның тудуг эргелелиниң кол инженери.

Константин Чүлдүмович **Дамдын**—Чөөн-Хемчиктиң автоклувунуң эргелекчизи.

Сечикпаа Ак-Кысовна **Куулар**—«Большевик» совхозтуң уруглар яслизиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Досумаа Хунаевич **Монгуш**—Ленин аттыг колхозтуң мал чеми белеткээр звенозунуң удуртукчузу.

Монгуш Дамраевич **Мирчин**—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы.

Степан Павлович **Ревнюк**—тараа хүлээп алыр чериниң директору.

Монгуш Чимитович **Севильба**—кедээ ажыл-агыйның тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Ондар Амырбитович **Тогус**—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кол инженери.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Давыд Иванович **Есипов** — «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи.

Одикей Ойдупович **Монгуш**—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң улуг чылгычызы.

Андрей Васильевич **Недорезов**—1104 дугаар оруук эргелелиниң бызаңчылар бригадири.

Венидик Михайлович **Чунарев**—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Саая Чувурекович **Самбуу**—Күрбанкының райконторазының ажылчыны.

Иргит Чумбуевна **Хепкеш**—«Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Антон Шагарович **Мандан-Хорлуу** — ажылчы чоннар депутаттарының күүскомунуң сан килдизиниң эргелекчизи.

Таисья Васильевна **Пензина**—районнуң хлеб бежырар чериниң эргелекчизи.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Иннокентий Васильевич **Горев**—«Кызыл тараачын» совхозтуң аът ажаакчызы.

Дмитрий Спиридонович **Доронин**—«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран СБФ-ниң эргелекчизи.

Екатерина Федоровна **Ташкина**—ведомстводан дашкаар камгалалдың таңныылы.

Василий Ликсирович **Седип-оол**—«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу.

Наталья Георгиевна **Сараскина**—Тураның № 1 школазының эге класстарының өөредилге эргелекчизи.

Мария Васильевна **Селина**—Тураның № 1 школазының төөгү башкызы.

Нина Васильевна **Селина**—Тураның № 1 школазының директору.

Валентина Николаевна **Середкина** — «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу.

Иван Александрович **Середкин**—«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Хуреммей Парыспайевич **Амырбит**—«Улуг-Хая» совхозтуң хойжу дузалакчызы.

Василий Дагбаевич **Байыр-оол**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Байкара Туменчикович **Балдай-оол** «Х Улуг хурал» колхозтуң ховужузу.

Мария Кок-ооловна **Балдая**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң бызаа азыракчызы.

Тюлюш Докчютович **Балдан**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң инек кадарчызы.

Байкара Чопшукович **Биче-оол**—«Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу.

Татьяна Кузьмовна **Веретенникова**—Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының техниктиг ажылдакчызы.

Донгак Сереновна **Дарыймаа**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Хургулекович **Далдай-оол** —«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Холчукович **Дора**—«Ак-Туруг» совхозтуң бухгалтери.

Афанасий Григорьевич **Казанцев** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң зоотехниги.

Монгуш Сандапович **Кунга**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу дузалакчызы.

Дамба Араптанович **Кыргыс**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Виктор Чапхоевич **Мактар**—«Ак-Туруг» совхозтуң № 1 СБФ-ниң бригадири.

Мария Матвеевна **Макарова**—Шагаан-Арыгның № 1 школазының эге класстар башкызы.

Кужугет Кара-Хунаевна **Сулапай**—«Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Монгуш Дамдынович **Сумба**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң механизатору.

Кыргыс Данзырынович **Сымчаан-оол**— «Х Улуг хурал» колхозтуң чолаачызы.

Тюлюш Сагыевна **Часкал**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Чугденович **Чамзалай** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу дузалакчызы.

Кара-Кыс Ырымаевна **Хүрбе**—«Х Улуг хурал» колхозтуң хойжу дузалакчызы.

Павел Маркович **Шульгина**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Борис Ширапович **Бюрбю**—Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

Клавдия Павловна **Воротникова** — пенсионер.

Василий Никонорович **Ермаков** — дааранылга комбинадының ажылчыны.

Федор Алексеевич **Житков**—Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору.

Иван Кондратьевич **Кураев**—хоорайның улус судунуң даргазы.

Николай Кузьмич **Курбатский**—Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң референтизи.

Иван Комбуевич **Лопсан**—Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектер килдизиниң экономизи.

Галина Владимировна **Мадрол**— Курстатистиканың хоор-инспектору.

Надежда Флегонтьевна **Семенова** — тудугнуң болгаш үлетпүр-тудуг материалдарының ажылдакчыларының профэвилелиниң обкомунуң кол бухгалтери.

Зинаида Дмитриевна **Смирнова** — Тудуг банкызының Тыва республика конторазының кол бухгалтери.

Дмитрий Владимирович **Черноусов**—Күрбанк конторазының кол кассири.

Никита Сергеевич **Язев** — «Тыва тудуг» тресттиң кол бухгалтери

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай,
1974 чылдың октябрь 16.

ХОЙЖУНУҢ ИНДИРИ

БУРУНГААР БАЗЫМНАРЫВЫС

1965 чыл. Бистиң бригадавыска ынчан 5,6 муң хире хой турган чүве. Кажаа-хораа база эрги, хой сыңышпас, бичии. Улуг дээнинге-ле 350 баш хой кирер, а зоотехниктиг норма-биле алыр болза, ол хире-даа кайын кирер боор. Хураган кажаазының дугайында чугаалаан-даа херек чок: шаандагы шагның чывыт, тэр казанактары болгай. Мындыг байдал турда, ажыл-ишке эки түңнелдер чедип алыры берге. Оон аңгыда, малчыннар аразынга кызымак эвес, харысалга чок кижилер база-ла тургулаан.

Колхоз баштаар чери меңээ ол бригаданы удуртурун сүмелээн. Хүлээнгенимни күштүг дижир, ажылдап эгеледим. Бригада кежигүннери чыглып алгаш, ижин-кара чок чугаалажып, чүнү кылырын дугуруштувус. Оон бээр-ле чүнү-даа кылыр дээнивисте ыяап-ла сүмележип, хөйнүң чөпсүнгени шиитпирни үндүрүп ап турар апарган бис.

Бир-ле дугаарында малдың турар оран-савазын экижидери чугула турган. Ынчангаш чылдың-на тайгага ыяш кезип, белеткеп, ону кыштагларже сөөртүп, чүгээр кажааларны септеп-селип, улгаттырып, а чамдык черлерге чаа кажааларны тудуп турдувус. Оон бээр ам тос чыл эртип тур. Төрүүр тос кодан бүрүзүнде дөрт чүстен өрү санныг хой кирер шымбай кажааларлыг бис. Хураган кажааларын шуптузун чаарткан, чылыды одап турар печкаларлыг, делгем, чырык. Сөөлгү чылдарда харын-даа мырыңай сакман аргазы-биле хураган ажаар, бистиң черге туруп көрбээн чаа, улуг ийи кажааны бистиң бригадада кылган.

Малга четчир чем белеткеп алыры база чугула. Бригада кежигүннери мал чемин белеткээр кампания үезинде бир демниг ажылдап, чылдың-на сиген белеткээр планнарны чүгле күүседир эвес, а харын оон хөйнү кылып ап келген. Сөөлгү чылдардан бо чыл харын мал чемин белеткээринге берге болду. Ынчалза-даа бүгү хемчеглерни ап тургаш, малды менди кыш ажырып, хой продукцияны алыр дээш, мал чемин четчири-биле белеткедивис.

Бо беш чылдың баштайгы чылдарындан эгелээш, малды суггарарының чугулазын билип, бо талазы-биле чамдык чүүлдерни бригада кылган. Бисте ажылдап турар ийи кудук бар, бир суг сөөртүр машина доктаамал бижыглаттынган. Кодан санында доскаарлар бар. А ийи кыштагда суг кудар оңгарларны база кылган.

Хойну суг-биле үзүктел чок хандырар чорук, дүк бүдүрүлгезиниң көвүдээринге салдарлыг чүве-дир. Ооң чижээ бо: бригада 1972 чылда 1,8 килограмм дүктү хой бүрүзүнден алган, а дараазында чылдарда суггат үзүктелбээн, ынчангаш ийи чылда 2,04—2,2 килограмм дүктү хой бүрүзүнден алдывыс.

«Чаа орук» колхозтуң дөрт бригадазындан бистиң № 1 бригадавыска нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойну өстүрерин колхоз баштаар чери шиитпирлээн. Мурнунда чылдардан арткан элээн дүкчүр хойлар база бар. Ынчангаш бо чылын ийи коданга нарын дүктүг кошкарларны салган. Моон түңнелдерин көстүрү элек, ынчалзажок келир үе дугайын-даа амдыгааштан бодааны дээре.

Кандыг-даа ажылдың салым-хуузун кижилер шиитпирлээр. Малчыннарны бүгү тала-биле өөренип көрүп тургаш, шилип алырын кызып турар бис. Эң ылаңгыя сөөлгү чылдарда аныяктар дыка көвүдээн, ам бисте 13 кежигүннүг комсомол организациязы бар. 1971 чылдан бээр бригада комсомолчу-аныяктарның деп аттыг апарган. Кижизидилге ажылынче, аныяк хойжуларга хоочуннарның арга-дуржулгазын дамчыдып бээринче онза кичээнгейни салып турар бис. 7 кежигүннүг партия бөлүү (удуртукчузу Соян Ойдуп) коммунистерни, хоочун хойжуларны аныяк малчыннарга бижыглааш, олардан дагдынган кижизиниң ажыл-херектериниң байдалын үргүлчү айтырып, негеп турар. Ат-сураглыг малчын Даваа Малчын, Сагаачы Седип олар эки дагдыныкчылар. Комсомолчу, аныяк хойжулар аразындан Дүпчен Эрес-оол, Шулуу Чаш-оол олар эң дээре күш-ажылчы көргүзүглерлиг. Э. Дүпчен чүс хойдан 103 хураган, хой бүрүзүнден 2,1 килограмм дүктү алган. Комсомол организациязының секретары, аныяк коммунист Шулуу Чаш-оол 100 хураганны камгалап, 2,2 килограмм дүктү кыргаан.

Малчыннарның өөрениринге, дыштанырынга, культура болгаш садыг хандырылгазын экижидеринге улуг дузалыг бригада төвүн колхоз кылып турар. Ам ында ийи бажың, суг-биле изиндер клуб бар. Келир чылын чаа тудуглар база немежир.

А. СОЯН,
хойжу бригаданың бригадири.

«Хойжунуң индириниң» бо үндүрүлгезинден эгелээш, ук арынга хой ажылының талазы-биле эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган ажыл-агыйларның дуржулгазын көргүскен материалдарны парлап үндүрген турар. Бо удаада «Хойжунуң индириниң» алдыгы үндүрүлгезин Эрзин районнуң ажыл-агыйларының хойжуларының чедиишкиннеринге тураскааттывыс.

Эрзин районнуң хойжулары бо чылын республикага эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган. Районга ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 94 хураганны менди доруктурган. Эрзинчилер күрүнеге дүк садарының чыл планын база ажыр күүсеткен, азы эрткен чылдаазындан 7,4 хуу хейнү саткан. Бир хойдан кыргып алыр дүк эрткен чылдан 3 хуу көвүдээн. Хураган менди алыры 12,9 хуу өскен, хойнуң өлүп хораары 21,2 хуу эвээжээн. Хойнуң баш саны 7,3 хуу өзүлделиг болган.

Бо бүгүнү Эрзинниң хойжулары канчап чедип алганыл? Ол дугайын райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Сергей Хертекович Делгерниң, «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Соянович Соянның болгаш өске-даа авторларның чүүлдеринде чугаалап турар.

◆

ОРУЛГАЛЫГ АДЫР

Хой ажылы—бистиң районда мал ажылының кол адыры. Бо адыр агаар-бойдус кандыг-даа болган чылын эң хөй орулганы берип турар. Эрзин районнуң колхозтары эрткен үш чылда ниитизи-биле 7416613 рубльдиң орулгазын кирип алган болза, ооң иштинден 4905578 рубльди хой ажылындан алган, азы ниити орулганың 66,1 хуузу болган.

Республикага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер дугайында айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга чугаалажып көргени—көдээ ажыл-агыйының ол амыдыралчы чугула адырын хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салып турарының тодаргай херечизи. 1980 чылга чедир Эрзин районнуң колхозтарынга хойнуң баш санын 1,6, дүктүң болгаш хой эъдиниң бүдүрүлгезин 1,8 катап көвүдедири көрдүнген. Хой ажылын билдилиг, шын организастаар, мурнакчы дуржулганы ажыглаар болза, хойнуң баш санын өстүрүп, ооң продуктулуг чоруун бедидип болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бистиң районнуң колхозтары чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Ниитиниң малын өстүрериниң планы 104 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол үезинде турганындан 7 хуу өскен. Малдың чаш төлүн камгалап алыры эрткен чылдаазындан ыракта дээре болган. Малдың өлүп хораар чоруу 21 хуу, азы 748 башка кызырылган.

Ылаңгыя районнуң ажыл-агыйларының хойжуларының бо чылгы чедиишкини бисти өөртүп турар. Бир эвес 1973 чылда Эрзин район ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 80 хураган алган болза, тодарадыкчы 1974 чылда 94 хураганны алган. Ындыг бедик көргүзүг ооң мурнунда кайы-даа чылдарда турбаан. Ынчаарга демдеглеп каар чугула чүүл болза, кыштың байдалы кадыг-дошкун турда-ла ындыг бедик түңнелди чедип алганы болур. Бо улуг чедиишкинниң чажыды чүдел? Ону чедип алырынга чүү идиглиг болганыл? Ындыг чедиишкин таварылга болуп чедип алдынмаан, аңаа таарымчалыг байдалдарны мурнуку чылдардан бээр-ле тургузуп келген дээрзин айтыры чугула. Ону бадыткаары-биле чамдык фактыларга доктаап көрейн.

Хой ажылын шын хөгжүдер, малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер төлээде, ук черниң агаар-бойдузунга, оът-сигенинге таарышкан уксаазын шилип алыры чугула. 1969 чылдан эгелеп бистиң районга бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларны өстүрери көрдүнген. Продуктулуу чавыс хойларның уксаазын экижидер дээш сараджа кошкарлар-биле оларны хайнак таштырган. Сорулга болза тус черниң хойларының продуктулуун бедидери болгаш хевис кылыр бедик шынарлыг дүктү алыры турган. Эрткен чылын 19091 баш хойну сараджа уксааның кошкарларының үрезини-биле тарып боозатканының түңнелинде, бүгү алдынган хураганнарның 67 хуузу 1 салгалдың сараджа хайнаа болган. Сараджа хайнаа хураганнар улуг, шыырак, доругуучал, белен өлбес болур.

Ажыл-агыйлар хойну тарып боозадырынга онза кичээнгейни салып турар. «Коммунизмче орук» колхозта тарып боозадыр техниктер Б. Кунгаа, Б. Нурзет болгаш «Чаа орук» колхозта техник А. Күскелмаа олар хойну тарып боозадылгазын чогуур үезинде, мергежилдиг чоруткаш, бедик түңнелдерни чедип ап турар. Оларның тарып боозаткан хойлары барык-ла 100 хуу оолдап турар.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге бир чугула чүүл —малдың оран-суурун экижидери. Хойнуң үлегерлиг 14 кажаазын ажыл-агыйларга эки шынарлыг кылдыр туткан. Ол кажааларга мурнакчы дуржулганың аргаларын ажыглап, хураган доруктурарының сакманныг аргазынче шилчээн, оон бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол чорук мал төлүн бүрүн алырынга база-ла улуг ужур-дузалыг болган.

Оон ыңай мал чемин белеткээрин көвүдедири болгаш чайгы, кышкы одарларны шын ажыглаары — чедиишкинниң үндезини. Мал чемин көвүдедирде, чер ажылын хөгжүдери улуг рольдуг. 800 гектар черге хөй чылда ажыглаар суггаттыг культурлуг одарларны районга тургузары төлевилеттинген. 1980 чылга чедир 3250 гектар черге культура-техниктиг ажылдарны чоруткан турар болгаш 39 муң гектар одарларны суглуг болдурар. Борбаандылаан чемнерни белеткээр талазы-биле цехти «Коммунизмче орук» колхозка тудары планнаттынган.

Малдың бижыг чем-суурун тургузар талазы-биле шак ындыг хемчеглерни ап чорудар чорук хой ажылының продукциязын бүдүрерин дыка улгаттырарының болдунар аргазын бээр.

Бо чылын бедик тайгаларның чайгы одарларын чөп ажыглаар дугайында партия обкомунуң бюрозунуң шиитпирлеринге үндезилээш, районнуң колхозтары ындыг одарларга 49625 баш хойларны чайлагладып семирткен. Бо ажылды организастаары-биле ажыл-агыйларга, бригадаларга болгаш районга тускай комиссияларны тургускаш, чайлагларже чорудуп, культураның, амыдырал хандырылгазының, садыг болгаш зооветеринарлыг база эмчи дузаламчызының ажылдарын планнааш, ону амыдыралга боттандырган.

Бо чылын районнуң хойжулары бедик түңнелдерни чедип алганын үстүнде айыткан болгай. Эрткен чылын чүгле 3 малчын 100 хойга онааштыр 100-тен өрү, а 32 малчын 90-дан өрү хураган алган турда, бо чылын 14 малчын 100-тен өрү, 49 малчын 90-дан өрү хураганнарны камгалап алганнар.

Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседири-биле шудургу ажылдаан хойжулар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Чаа орук» колхозта Сагаачы Седип 100 хойдан-на 137, Дүпчен Эрес-оол 103, «Мөрен» колхозта Намдыл Орус 107, Билчээ Маама 103, Ленин аттыг колхозта Сотнам Сотпа 101, Дамдын Сүге 101, «Коммунизмче орук» колхозта Балган Муу-Бора 100, Ишкин Аракчаа 100 хураганнарны менди камгалап алганнар.

Хойжулар ортузунга зооветөөредилгени доктаамал чорудуп келгениниң түңнелинде, бо чылын 5 хойжу бирги класстың, 52 хойжу ийиги класстың мастерлери болган.

Районга хой ажылын хөгжүдер ажылды партия райкомунуң бюрозунга болгаш райкүүскомнуң хуралынга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле 1974—1980 чылдарда чорудар хемчеглерни тодарадып айыткан. Хой ажылын хөгжүдер талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының мурнунда салдынган сорулга болза, хой, өшкүнүң баш санын 1980 чылда 115800 баш, дүк бүдүрүлгезин физиктиг деңзи-биле 252 тонна, хой, өшкү эъдин бүдүрерин 1636 тонна чедирери болур.

Хойнуң, өшкүнүң баш санын ынчаар өстүрерде, хамыктың мурнунда төрүүр 100 хойдан 90—100-тен эвээш эвес хураганнарны менди доруктуруп алыр херек. А дүк бүдүрүлгезин төлевилеттинген планга чедирерде, хой бүрүзүнден-не 2,4 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып алыр апаар.

Бүгү колхозтар дүк садар планнарын күүсеткениниң түңнелинде, район дүк садар планын 103,2 хуу күүседип, эрткен чылга бодаарга, дүк садарын 10 хуу көвүдеткен.

Малдың баш санын өстүреринге улуг идигни бээр чүве болза, күрүнеге саткан малдарның семис, аар деңзилиг болуру. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар күрүнеге садар хойларын баш бурунгаар семиртип, оларның ортумак дириг деңзизин 44—48 килограмм чедирип турар. Ынчангаш олар онааттынган планын хөй эвес малдың күзели-биле күүседип, эки шынарлыг продукцияны берип турар.

Район хойну тарып боозадырының планын күүседип турза-даа, чамдык ажыл-агыйларда тарып боозадып турар хойларының хуузу эвээш. Тарып боозадылганың пункттарын чедиштир тутпааның ындан ажылдап турар пункттарга нормадан ыракта хөй хойну киирип, ооң-биле ол ажылдың шынары кудулап турар чорук бар.

Хой ажылында үстүнде айыттынган четпестерни чайладырынче ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери кичээнгей салыры эргежок чугула.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының 9 айларында чедип алдынган түңнелдерге оожургавайн, мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир дээш күженишкинниг ажылдаары хойжулардан негеттинип турар.

Бо хүннерде бистиң мурнувуста чугула айтырыг—мал кыштаглаашкынынга организастыг белеткенири. Районнуң колхозтары бо талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг.

С. ДЕЛГЕР,
райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Коммунист Сергей Натсыкович Мижит — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта № 2 хойжу бригаданың мурнакчы хойжузу. Ол хой ажылынга киргенден бээр 21 чыл чедип турар. Сергей Натсыкович чылдың-на бодунга алган социалистиг хүлээлгезин күүседип келген. Тоску беш чылдың баштайгы үш чылында чүс хойдан-на 97-ден 107 баш чедир хураганнарны ол камгалап, бир хойдан-на 2,4-тен 2,8 кг чедир дүктү кыргып ап келген.

Хоочун хойжунуң бо тодарадыкчы чылда күш-ажылчы көргүзүглери база эки болган. Ол чүс хойдан-на 98 хураганны менди доруктурган, бир баштан-на 2,5 кг дүктү кыргып алган.

Амгы үеде Сергей Натсыкович кыштаанда кургаг өдекти бөлүп, кажааларның септелгезин доозупкан.

ЧУРУКТА: Сергей Натсыкович биле Норланмаа Меровна Мижиттер.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

БЕЛЕТКЕЛИМ

Мен чазын кыштаамдан көжүп чоруурумда, ында хамык-ла чүүлдерни кылып каар кижи мен: кодан иштин арыглап-аштаар, кажааларны септеп-селир, көржеңин коптарып, кургаары-биле таарыштыр оваалаар. А күзүн өдек бөлгеш, хураган кажаазынга кирер. А өдекти күскү хонаштардан алырга эки. Ындыг өдек кара өңнүг, кыштаглар өдээ дег бурулааш, хоюг эвес. Чылдың-на он тонна хире өдек белеткеп алырга четчир. Мээң кыштаамда хураган кажаазы хары угда коданда чаш төл шупту сыңа бээр хире делгем. Ында печка чок. Ындыг-даа болза, ооң иштн арыг агаарлыг, бир дески чылыг. Хураган кажаазының доразын хөөп, кыдыгларын чылыглап алырга, чаш төлге дөмей-ле таарымчалыг болурун 17 чыл иштинде хой малдап келгеш, билдим. А хой кажаазын хөлүн эрттир чылыглаарга, хоржок: хой изиргенир, дүгү дүжер, аңаа база өлер.

Бо чылын кыштагны база-ла биеэги чаңым-биле чазын эмгеледим. Ынчалза-даа аңаа немей белен эвес ажыл кылдындым: хой кажаазы тудуп алдывыс. Ыяжын тайгага бодум кезип белеткеп, колхозтуң берген машиназы-биле сөөртүп алдым. Ийи эшке дузалаштырып тургаш, кажааны доостувус. Ындыг-ла улуг, үлегерлиг эвес-даа болза, кажаам черле багай эвес болду, коданда үш чүс бежен ажыг хоюмга таптыг-ла өй. Ону мурнунда турган эрги кажаага деңнээр ужур чок.

Сигенни чылдың-на бодум белеткээр мен. Мурнунда чылдарда Мөрен Хайыраканының аразындан сиген кезер турдум. А бо чылын агаар-бойдустуң кандаашкынындан аңаа сиген үнмээн. Ынчангаш Учурал Марсуу-биле ийилээ Баян-Кол деп черге арга-ыяш аразынга сиген белеткедивис. Мен аът машиназы-биле кестирип, эжим бөлдүрүп турду. Меңээ онаашкан он тос тонна сигенниң хөй кезиин кыштагда чедирдим. Оон аңгыда көк-сула ажаарынга база кириштим. Чаш хураганга бээр эки чемни кыштаамда дүжүрүп алдым. Ам өдек бөлүп, кыштаамга чедирип тур мен.

Кыштаглаашкынның хүр болурунуң бир чугула магадылалы—малдың эки деңгилделиг, семис болуру. Ындыг болганда, чайын семиртилгени эки чорудар ужурлуг. Бо дугайын хойжулар эки билир. Ынчангаш, мындыг чүүлдү демдеглекседим. Хөй чылдың дуржулгазындан көөрге, тус черниң тыва уксаалыг хою шык черге эки-ле таарышпас боор чүве-дир. Эрте чайлаглааш, эрте күзеглээрге таарымчалыг. Кадар оътка хойнуң семирири кайгамчык.

Тоску беш чылдың дөрткү чылында төрүүр 100 хойдан 107 хураган алдым. Дүк талазы-биле план база күүсеттинген.

О. НАМДАЛ,

«Мөрен» колхозтуң хойжузу, Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниң эдилекчизи.

Седип Дарбаевич Сагаачы—«Чаа орук» колхозтуң хойжузу. Ажылынга кызымак ол иштчи хөй чылдар иштинде колхозунга хой ажылын сайзырадырынга үлүг-хуузун киирип, бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында хойжу С. Сагаачы Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, үшкү кварталдың түңнелинде чүс хойдан 137 хураганны камгалап алган. Бир хойдан кыргып алган дүгү — 2,4 килограмм. Ол—колхозтуң планындан, бодунуң социалистиг хүлээлгезинден бедик көргүзүг.

ЧУРУКТА: хойжу С. Д. САГААЧЫ.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

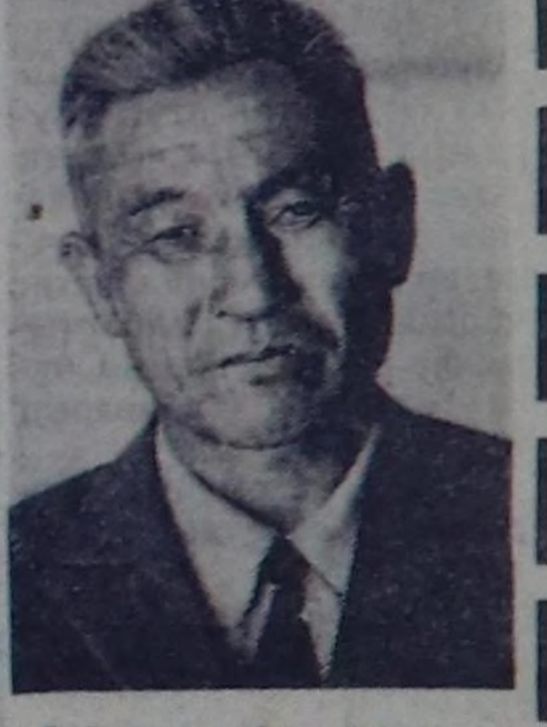

Районнуң хойжу бригадаларында партия бөлүктеринден Ленин аттыг колхозтуң № 3 хойжу бригадазында Эрес Ламажыкович Енданның удурткан партбөлүк эки ажылдыгларның бирээзи. Партия бөлүү ай санында хуралдарны эрттирип турар. Коммунистер Бадарчы Анчымаа, Бөөвей Назылмаа олар эки ажылы-биле өскелерге үлегер болуп турар.

Бо чылын бригада төрүүр чүс хойдан 90 хураганны камгалап алган. Партбөлүктүң хуралынга кыштаглаашкынга белеткел дугайын чугаалашкаш, ооң шиитпирин күүседири-биле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: партбөлүк удуртукчузу Э. Л. ЕНДАН.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА МАКТАЛ

Акмаа черле бичиизинден ындыг. Аваа орбас, бир-ле чүвени кылган турар. «Кежээ кызымны» деп, кырган Саржаң кадай оозун бо-ла чассыдар. Хүгбайыраан, кызы оозунга хорадаар: «Анчыын, анчыын. Чаш уруг эвес мен» дээр. Өгде өске улус бар болза, долдаш-далдаш үве халыыр. Уруунуң ол чаңынга ажынмас. Ооң кызы дег чымчак сеткилдиг, эриг баарлыг уруг кайдал! Өөренип тура-ла, хөөкүй незин азырап, карактап, дуңмазын өрү тыртып келген. Оозу чокта кырганга хол, бут чок-биле дөмей-ле.

Бай-Даг школазын доосказ, Акмаа ажылдаар деп шиитпирлеп алган. Каяа баарыл? Сувурал фермазы аныяк кыстың баштайгы күш-ажылчы школазы болу берген. Ол аңаа ийи чыл хире ажылдаан. Мурнакчы болу бербээн-даа болза, Акмааның кызымаан, чүткүлдүүн өске саанчылар эскерип, мактап турар апарган...

Дамдын-оолду баштай көөрге, оожум, харын-даа шүшпең кылдыр көстүр. Оожум кылаштыг, чүве чугаалаары дыңзыг эвес. Ынчалза-даа кожа бажыннарның ээлери кадайлар боттарының оолдарынга демги оолду болганчок-ла үлегер кылдыр чугаалаан турарын улус бо-ла дыңнаар: «Көрем, Дамдын эртен даң бажында туруп, от-көзүн салып, шайын хайындырыпты. Суглаар, ыяштаар, инек, бызаазын көөр-дүр... А сен кандыг-дыр сен: ижер, чиир, удуур бо-ла».

1962 чылда Дамдын-оол, чээрби хар ашкан, мөге-шыырак, ынчалза-даа топтуг оожум аныяк кижи, колхозтуң тудуг ыяжы сөөртүр чаңгыс-ла чүгээр машиназынга чүдүрүкчүлеп турган. Тайга—суур, суур — тайга, орук бо. Чолаачы-биле ийилээ чоон-чоон чудуктарны чүдүрүп, дүжүрүп-ле турар.

Ийи аныяк кижиниң оруктары канчап баштажы бергенин сонуургааш-даа канчаар бис.

Колхоз даргазы Амырбитке «Че, харын, ажылдаалы» дээн сөзүн дедир ап, хураганны дужаар бе? деп бодал аныяк ийи хойжуну жагбайн турган. Шынап-ла берге болган. Ажыг кыштың соогунда одарга чаңгыс-даа хүнээри белен бе. Оода ажыл таныш болза чүү дээр.

Чүү-даа болза, баштайгы кыш ынчаар эрткен. А ооң соонда үш чыл база. Хураганнар улуг ирттер болу берген. Олар-биле кады Акмаа болгаш Дамдын-оол Дамчайлар арга-дуржулгалыг болуп бар чораан.

— Төрүүр хойдан албас силер бе?

— Харын... Канчаар бис, Акмаа?

— Сен-не бил. Шенеп көөр бис бе?

Баштайгы чылдың түңнели өөрүнчүг эвес болган. Дүңгүш хойлар. Алдан шаа хой ара салган. «Колхозка когарал болду, хей-ле хүлээп алдывыс» деп, олар муңчулуп пат болган. «Таанда чоонган бис» деп өжеш бодал база-ла баштан ыравас. Кыс хураганнар хүлээп алганнар. Дараазында чылын төрүүр. Өдек-кыштагны ылавылап белеткээн. Сигенни элээн дүжүрген. Кургаг өдек бөлдүнген. База-ла дүңгүш хой. Ам чүү болурул?..

— Ынчап түңнелдер кандыг болчук?—деп, мындаа Дамчайларның аалынга чорааш, ылавылап айтырган мен.

— Тозан ылап-ла ашкан чүве. Чогум каш ийик моң? —деп, Дамдын-оол Данилович чем кылыр деп орган кадайындан айтырды.

— Тозан сес болган ышкажыгай. Ындыг сен ийин, билир хиренде, катап айтырар—деп оозу чемелей аарак сөгледи.

Ийе, оон бээр-ле аныяк малчыннарның ажылының түңнели доктаамал болуп, харын чоорту экижип эгелээн. 1969—1970 чылдарда ол-ла коданга тура, чүс хойга онааштыр 95—105 хураганнарны алган. Бо беш чылдың баштайгы үш чылында ортумак көргүзүг—104 хураган, 2 килограмм дүк.

— Бо тодарадыкчы чылда чүс хойга онааштыр 90 хураган, хой бүрүзүнден 1,7 килограмм дүк алыр хүлээлгелиг турдувус—деп олар чугааладылар.—А алганывыс оон хөй: 96 хураган, 1,8 килограмм дүк.

— Ол мурнуку чылдардан эвээш ышкажыл.

— Эвээш харын. Ынчалза-даа дараазында чылдарда көргүзүглер бедип болур. Бо чылын база дүңгүш хой кыштадып, оолдаткан бис. А ол белен эвес херек дээрзин кандыг-даа хойжу бадыткап болур...

Ам Дамчайлар арга-дуржулгалыг хойжулар апарган. Хой ажылынга он ийи чыл болганы оларга байлак дуржулганы чыып алыр арганы берген. Олар чайын хоюн эртен эрте, үндүргеш, изий бээрге кирип девээлеткеш, кежээ сериинде оъткарар, дүне кажаалавас. А кыжын хойну чылыг кажаазындан үндүрерде, агаарның байдалын көрүп, эртеледир азы орайтадыр. Кыштагга хонуп алгаш, баштай-ла одарның ырак черлеринден эгелеп кадарар, хой оолдап турар үеде аал чоогу чүм оъттуг турар кылдыр курлавырлап алыр.

Бо малчын өг-бүле чазын өдек-кыштаан септеп, чайын, күзүн сиген белеткеп, ону кыштагга чедирип, өдек бөлүп ап турар.

Ийи кежээ кижиниң амыдыралындан чамдык чижектер ындыг-дыр. Көдээ Советтиң депутады Дамдын-оол Данилович Дамчайның хөрээн «Хүндүлелдиң Демдээ» орден каастап чоруур. «Эки ажыл—элеп читпес алдар» дижир. Хүндүлел бижик, хөрек демдээ, орден, медаль—алдарының херечизи-дир.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ДАГДЫНЫКЧЫ

Хоочун малчын, коммунист М. Даваа Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының мурнакчы хойжуларының бирээзи чораан. Амгы үеде Малчын Баа-Хөөевич пенсиялай берген. Кадарып турган хоюн ол ийи чыл бурунгаар күдээзи Дадар-оол болгаш уруу Зоя оларга хүлээдип берген.

Дуржулгалыг хойжу пенсиялап үнзе-даа, бригаданың аныяк хойжуларынга бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып турар.

— Хой ажылынга ажылдап турган үеңерде кайы хире көргүзүглерни чедип ап келген силер?—деп оон айтырдым.

— Билип келгенимден бээр-ле хой аразынга өскен кижи-дир мен. Чүнү көрбедим дээр. Кылып-ла келген ажылым—хой ажылы. Төөгүден бээр тыва чоннуң кылып келген ажылы мал азыраары болгай. Аңаа чаа чүнү немеп, чогаадыптар боор деп бодап чордум. Ындыг эвес чүве болду. Баштайгы колхозтар тургустунуп эгелээрде-ле ону билип кагдым: кижилерниң демниг күжү, ажылдың кедизин, келир үезин бодаары—хой ажылын чаартыр арга ол-дур.

1970 чылда төрүүр чүс хойдан—91 хураганны, бир хойдан 2,7 килограмм дүктү, 1971 чылда 92 хураганны, 2,9 килограмм дүктү, 1972 чылда—91 хураганны, 2,02 килограмм дүктү кыргыдым—деп, ол чугаалады.

Тыва Арат Республиканың алдарлыг малчыны чораан, ТАР-ның Күш-ажыл орденинин, «Октябрь Революциязы» орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Малчын Баа-Хөөевич Дааваның бо чугаазы Тывага хой ажылының хөгжүлдезиниң эрткен болгаш келир өйүн түңнээн ышкаш болду.

Чоннуң аас-кежии дээш демиселге туруштуг болурунга, ажыл-ишке аныяктарны кижизидеринге күш-ажылдың хоочуннары — аныяктар кижизидикчилериниң киирип турар үлүг-хуузу улуг.

Боттарының хөй чылдарда кылып келген ажылының байлак дуржулгазын аныяк-өскенге олар дамчыдып чоруурлар.

Малчын Баа-Хөөевич ындыгларның бирээзи. Пенсияже үнзе-даа, ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш кызып чоруур. Уруу Зояга болгаш күдээзи Дадар-оолга кодан хоюн хүлээдип берзе-даа, хойжунуң солун, харысалгалыг ажылынга уругларын ол үргүлчү өөредип, мал ажылынга ажылдап келген үезинде чыгдынган байлак дуржулгазын оларга дамчыдып берип, шын орукче углап, баштап чоруур.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржактың аныяктарны хой ажылынче эвилелдээр талазы-биле дуржулгазын өөренип көргеш, уругларын хой ажылынга дуржулгалыгларның санынга чедирер, арга-дуржулгазын оларга дамчыдар деп, Малчын Баа-Хөөевич хүлээнип алган.

Ч. СУЛЬДУМ.

СИЛЕРГЕ АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

- Бир эвес балыкты ажыг дустуг соок сугга чуур болза, балык балар-биле чыттанбас болур.

Чылбыргай балыктың казырыын аштаарда, салааларны дуска борап алырга, чылбыравас болур.

- Чемниң витаминнери хевээр артсын дээш, хайындырган чемни ыяш омааш-биле былгаза чогуур.

- Чаа садып алган сковородканы үс-биле чаггаш, изидипкеш, ооң соонда хоюг дус урупкаш аштаарга, аажок арыг болур.

- Котлетти, эъттн, балыкты хаарар мурнунда, сковородканы отка изидипкеш, аңаа үстү эргизип алыр, чүгле ооң соонда белеткээн продуктуларны хаарары-биле салыр. Кажан саргара бээрге, ынчан улуг эвес отка быжыр хаарар херек.

- Бир эвес сугга азы сүтке далган чувүдер дээн болзуңарза, сугже азы сүтче далганны урбайн, а далганче бичелеп куткаш, былгаңар.

- Бижекти өске демир чүвелерден аңгы шыгжаар херек. Сереэлер, омааштар-биле бижекти кады шыгжаар болза, ол чүүлдерге деггеш, бизи дөгейлигип каар, ынчангаш үргүлчү-ле чаныыр ужур таваржыр.

- Ажыткан далган азы чуурга холуксаазы турган саваны баштай соок суг-биле, а ооң соонда изиг суг-биле чуңар. Сүт савазын база ынчаар чуур херек.

- Бүдүүге хайындырган картофельче соок суг кудуптар болза, ооң кежи аажок аштаггыр болур.

- Кадыг эътти хайындырарда азы буска быжырарда, аңаа хөй эвес уксус немеп каар болза, чымчай бээр.

- Бир эвес саваның эриинге үс чаап каар болза, хайындырган сүт ажа хөөревес болур.

М. А. Сусловка Димитровчу шаңналды тывысканы

(Эгези 1-ги арында).

Оон ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулгазын Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң бедик-биле үнелээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин эш М. А. Суслов эш Т. Живковка илергейлеп чугаалаан.

Болгар улустуң өндүр улуг оглу, сывыш чок революсчу-ленинчи, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң база бир шылгараңгай удуртукчузу— Георгий Димитров аттыг шаңналдың лауреады болуру — улуг алдар болгай. Г. Димитров ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү амыдыралын бараалгаткан. Марксисчи-ленинчи теорияның арыг-чаагай турары дээш, делегейниң ажылчын аңгызының бүгү хүрээлеңнериниң чаңгыс эви дээш ол могаг чок демисежип чораан. Г. Димитровтуң ады Болгария биле Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралдының үлегер-чижээ боор турар.

Коммунист болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының коллективтиг удуртулгазының кежигүнү мен, ынчангаш бүгү ажыл-ижимге марксизм-ленинизмниң революстуг өндүр улуг өөредиин, ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының принциптерин удуртулга болдуруп келген, бистиң партиявыстың болгаш ооң Төп Комитединиң тайбыңны быжыглаарынче, бүгү чурттарның улустарының аразынга найыралды, кады ажылдажылганы калбартырынче, национал, социал хосталганың тиилелгезинче, социализм, коммунизмниң тиилелгезинче угланган чаагай чүткүлдүг мен.

Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл оюн болгар улус демдеглеп турган хүннерде Димитров аттыг шаңналдың лауреады деп хүндүлүг атты меңээ тывысканын хамыктың мурнунда бистиң партиявыстың, ооң ленинчи Төп Комитединиң ачы-хавыязының үнелеткени кылдыр, совет, болгар улустарының аразында, чурттарывыстың компартияларының аразында эң ханы чаагай найыралды илереткени кылдыр үнелеп тур мен деп, М. А. Суслов чугаалаан.

Шаңнал тыпсырының ёзулалынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов олар келген.

БУР-нуң партия-чазак делегациязының кежигүннери эштер Т. Цолов, П. Танчев, Г. Филипов, И. Недев, БУР-нуң ССРЭ-де элчини Д. Жулев болгаш ССРЭ-ниң БУР-да элчини В. Н. Базовский олар база барган.

Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң удуртукчулары, Болгарияның партия-күрүне делегациязының кежигүннери, аңаа турган өске-даа эштер эш М. А. Сусловтуң бедик шаңнал-биле шаңнатканынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип турган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

ВАРШАВА. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының консультативтиг ужуражыышкыны Варшавада октябрь 16-да ажылдап эгелээнин дыңнаткан болгай. Ужуражыышкында: Австрияның Коммунистиг партиязының, Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгарияның Коммунистиг партиязының, Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Данияның Коммунистиг партиязының, Финляндияның Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Грецияның Коммунистиг партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Ирландияның Коммунистиг партиязының, Югославияның Коммунистер эвилелиниң, Люксембургтуң Коммунистиг партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Герман Коммунистиг партияның, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Норвегияның Коммунистиг партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Португалияның Коммунистиг партиязының, Румынияның Коммунистиг партиязының, Сан-Маринонуң Коммунистиг партиязының, Швейцар Күш-ажылчы партияның, Чөөн партия—Швецияның коммунистерниң, Турцияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлекчилери киржип турар.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары эш Эдвард Геректиң Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының өмүнээзинден байыр чедирип, эге сөс ап, чүве чугаалааның соонда акы-дуңма партияларның төлээлери Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын чыылдырар болгаш белеткээр дугайында айтырыгны чугаалажып эгелээннер.

Ужуражыышкын акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарын билчириниң байдалында эртип турар.

БУР-НУҢ ЮБИЛЕЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНИҢ АЖЫТТЫНГАНЫ

(Эгези 1-ги арында).

болгар акы-дуңмаларывыстың чедиишкиннери совет улустуң ханы өөрүшкүзүн болдуруп турар деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Социалистиг күрүнелерниң акы-дуңмалышкы өг-бүлезиниң тывылган үезинден бээр Болгария биле Совет Эвилели ооң бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга идепкейлиг киржип келген. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң комплексилиг программазынга үндезилээш, социалистиг экономиктиг интеграцияны калбартырынга ол кады ажылдажылга улам-на улуг болгаш үре-түңнелдиг боор турар. Ындыг кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң, Болгарияның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ажыл-чорудулгазын холбаштырып, каттыштырарының түңнелинде делегей байдалынга чыл келген тудум-на улам улуг чаагай салдарын чедирип турар апарган.

Даштыкы политика талазы-биле алыр болза, социалистиг дем каттыштырылгазының күчү-шыдалын быжыглаарындан, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге ооң каттыжылгазының база чаңгыс эвин быжыглаарындан артык бедик эчис сорулга бистиң Коммунистиг партияның Төп Комитединде болгаш Совет чазакта чок. Бистер бо эң чугула херекти бүдүмчелиг болдурарда Болгарияның Коммунистиг партиязының, Болгария Улус Республиканың чазааның акы-дуңма ёзузунуң ханы эп-сеткил каттыштырылгазын кезээде ап турар бис. Бистер социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, даштыкы политиканың бүгү-ле принципиалдыг айтырыгларының талазы-биле ниити туруштуг боор, социалистиг интернационализмниң принциптерин удуртулга болдургаш, бот-боттарывысты долузу-биле билчип, хөделип турар бис. Бистиң партияларывыс болгаш улустарывыс аразында найыралдың акы-дуңма ёзузунуң байдалының дугайын эш Л. И. Брежнев тергиин эки чугаалаан. Совет-болгар найырал «улустуң күзел-соруун ёзугаар боор, Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының национал база интернационалчы эрге-ажыктарын илередип турар. Бир эвес бистерден социалистиг интернационализм деп чүл дээрзиниң дугайын айтырар болза, Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааны көрүңерем. Ол дээрге, социалистиг интернационализмниң херек кырында боттанышкыны-дыр деп, харыылаар бис» деп ол чугаалаан.

А. Н. Косыгин эш Тодор Живковка, болгар өңнүктерниң шуптузунга чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, бо делгелгени хөй-хөй миллион москвачылар, бүгү совет кижилер улуу-биле сонуургап көөр дээрзинге бүзүрелин илереткен.

Ооң соонда БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков чүве чугаалаан.

Социализм биле коммунизмниң чаа делегейниң баштайгы тургузукчузу — Советтер чуртунуң бисти чүректиң ханызындан найыралдыг уткуп хүлээп алганын сеткил ханышкыныг үнелеп тур бис. Болгарияга социалистиг революцияның байырлалын миллион-миллион совет кижилерниң найыралдыг сагыш-сеткилдиг-биле демдеглээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Болгар күрүнениң муң үш чүс чыл төөгүзүнде бо үжен чыл оюн-биле деңнежир байырлал шынап-ла чок. Эрткен ол муң үш чүс чылдың дургузунда Балкан ортулуктарының болгаш Европаның төөгүзүнге улузувустуң киирген үлүг-хуузунга бүзүрелдиг чоргаарланып турар бис. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузуп турар бөгүнгү Болгарияның чогаадыкчы социалистиг чалыы назынынга база чоргаараалдыг бис.

Бо делгелгениң организакчылары Болгарияның чүгле чаалап алган чедиишкиннерин эвес, харын келир үеже оруун, акы-дуңма социалистиг чурттарның чаңгыс аай өг-бүлезиниң ниити хереэнге хамаарыштыр бистиң улузувустуң улуг харысалгалыын база көргүзүп шыдаан дээрзинге бүзүрээр бис.

«Социалистиг күрүнелерниң бүгү талалыг кады ажылдажылгазы калбарып, ханылаан тудум-на, оларның сырый каттыжылгазын быжыккан тудум-на, чаа тургузугнуң артык күштүү улам четче илереп көстүр»—деп, эш Брежнев Берлинге чугаазынга медеглээн.

Бистиң делгелгевиске силерниң көрүп ап болур бүгү чүүлдериңер эш Брежневтиң ол бодалының ылап бадыткалы болур деп ол чугаалаан.

Болгарияда социализм тургузуушкуну-даа, 1944 чылда болган сентябрь 9-туң революциязы-даа, Улуг Октябрьның тиилелгези, Совет Социалистиг Республикалар Эвилели, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үлегер, дуржулгазы турбаан болза, боттанып шыдавас турган ийик.

Бо делгелгениң көргүзүглери Болгарияның Коммунистиг партиязының, Болгар күрүнениң политиказының, бистиң чоруп орар оруувустуң шынның эң тодаргай херечилеп турар. Болгарияның салым-чолунга харысалгалыг болурун үжен чыл мурнунда хүлээнип алган болгар коммунистер—марксисчи-ленинчи өөредигге болгаш пролетаржы интернационализмге кезээде кызыгаар чок шынчы. Бистиң шынчы эвилелчилеривис — Болгарияның чер ажылының улусчу эвилелиниң кежигүннери социалистиг тургузуушкунга бистер, коммунистер-биле бир демниг чоруп турар.

Амгы национал делгелге Москвага болган үшкү делгелге. Мооң мурнунда делгелгелерни көрген кижи бүгүдези эргежок чугула деңнелгелерни кылыр дээрзинге бүзүрээр бис.

Үлетпүрувустуң болгаш кадээ ажыл-агыйывыстың бүдүрүүшкүн болгаш экспорт аргаларының улам улгадып турарын, болгар-совет экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны улам калбартып, ханыладып, күш-ажылды улустар аразынга социалистиг ёзу-биле хуваарынга чуртувустуң бүрүн киржип болур аргаларының көвүдээнин — кол барымдааларны көргүзүксээн бис.

Социалистиг чурт болгай бис. Ынчангаш чүгле тайбың байдалга хөгжүп шыдаарывысты ыяк билир бис. Аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарынга дүүштүр бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың принциптерин барымдаалаарының ачызында таарымчалыг байдалдарның тургустунуп турарынга бүзүрээрде, делегей байдалын делгереңгей тайылбырлап турар хереэ-даа чок.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң балылааны, Тайбың программазының чайлаш чок салдарлыын, бистиң үевистиң тайбың дээш шылгараңгай демисечизи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Маадыры эш Леонид Ильич Брежневтиң хууда киирген үлүг-хуузун маңаа база демдеглээр-дир бис деп, эш Т. Живков уламчылап чугаалаан.

Чуртувустуң социалистиг тургузуушкунунга улуг деткимче, дузаламчыны силерниң берип келгениңер, берип турарыңар дээш силерниң нүүрүңерде СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, бүгү совет улуска ханы хүндүткеливисти илергейлээрин чаагай хүлээлгевис деп санап тур бис, эргим совет акы-дуңмалар деп, эш Т. Живков түңнелинде чугаалаан.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даасканы ёзугаар ук делгелгени ол ажыткан.

Ооң 50 муң экспонаттарының көргүзүг бүрүзү социализм тургузуп турар акы-дуңма улустуң үре-түңнелдиг, сорук кириишкинниг ажылдап турарын, чурттуң экономиказының чечектелиишкинин, ооң кижилериниң чаагай амыдырал деңнелиниң бедээнин херечилеп турар.

«Болгария Улус Республика—социализмниң оруу-биле 30 чылда» деп делгелге БУР-нуң Совет Эвилели-биле, бүгү социалистиг чурттар-биле акы-дуңма бузулбас найыралдының болгаш дем каттыштырып ажылдап турарының чайынналчак көргүзүү болган.

(СЭТА).

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Америк-совет садыг-экономиктиг Чөвүлелдиң ийиги хуралын Москвага эрттирери-биле холбаштыр Кремльге болган дүштеки шайлалгага СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазынче даштыкының хөй-ниитизи болгаш солуннары, АКШ-тың-даа, өске-даа чурттарның садыг-үлетпүр бөлүктери эң улуг кичээнгейни салып турар.

«Нью-Йорк таймс» солун совет-америк садыглажышкынның хөгжүп, калбарарынга Л. И. Брежнев байыр чедирген деп бижээн. Каттышкан Штаттар-биле садыглажыр чорук чүгле экономиктиг ужур-дузалыг эвес харын-даа ооң политиктиг ужур-дузазы база улуг боор турарын совет удуртукчу үнелээн деп ол солун уламчылап бижээн. Экономиктиг харылзааларны чедиишкинниг калбартыр дээр болза, бот-боттарын хүндүлежири, талаларның долу деңэргелиг болуру база кандыг-даа ылгаашкын кылбазы негеттинерин Л. И. Брежнев сагындырган деп, солун бижээн.

Совет удуртукчунуң ол сагындырыын АКШ-тың саң министриниң болгаш америк корпорацияларның он ажыг удуртукчулары олурда кылганы-биле улам улуг, чугула боор турарын «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. Садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин өске чурттуң иштики херектеринге холгаарлаары-биле дөмей ындыг негелделер салыры-биле холбаштырарынче чүткүлдүг Л. И. Брежнев буруу шапкан деп солун түңнелинде айыткан. Ындыг оралдажышкыннар ийи чурт аразынга садыг-экономиктиг харылзааларынга хора чедирер боордан аңгыда, чүнү-даа берип шыдавас деп, ол чугаалаан.

«Вашингтон пост» солуннуң демдеглээни: «АКШ биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны экижидериниң эрге-ажыктары дээш ажылдаарынга шиитпирлиин Фордтуң чазааның чарлааның соонда ооң боттуг илерээшкиннеринге сеткил ханышкынны Л. И. Брежнев илереткен».

Бир эвес АКШ садыг талазы-биле Совет Эвилелинге удур боор турар кызыгаарлаашкыннарны узуткавас болза, совет-америк харылзааларга шыңгыы салдар чедирип болурун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары сагындырган деп, ЮПИ агентилел медеглээн. «Нацияга эң-не таарымчалыг байдалды Совет Эвилелинге тыпсырынга шаптыктаар дээр оралдажышкыннар — таарышпас болгаш ажык чок чүүл-дүр»—деп, Л. И. Брежневтиң бодунуң чугаазынга медеглээнин ол агентилел демдеглээн.

Америк-совет садыг болгаш экономиктиг харылзааларны дамчыштыр ССРЭ-ниң иштики херектеринге холгаарлаар дээш АКШ-тың чамдык политиктиг бөлүктерниң кылып турар оралдажышкыннарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары шиитпирлиг-биле буруу шапкан—деп, ЮПИ агентилел уламчылаан.

Л. И. Брежнев «бодунуң чугаазынга америк-совет садыг-экономиктиг харылзааларны улам калбартып болурунуң аргаларынга идегеп турарын илереткен»—деп, АП агентилел түңнел кылган.

«Нойес дойчланд» (ГДР) солуннуң бижээни болза, Совет Эвилели ийи чурттуң улустарынга ажык-дузазын чедирер ужурлуг үргүлчүлээдиг болгаш быжыг экономиктиг харылзааларны Американың Каттышкан Штаттары-биле тударын дээш туржуп турар.

ССРЭ Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны улам калбартырының оруу-биле чайгылыш чокка чорууруп күзеп турар. Ынчалза-даа өске таланың ону хүндүлээри негеттинер, кара чаңгыс болдунар арга — талаларның долу деңэргелиг болуру база кандыг-даа ылгай көөр чоруктуң чок болуру негеттинерин Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Францияның «Фигаро» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайында чүүлүнге мынчаар бижээн: Совет Эвилели идегээр чорукту хейээр арттырбышаан, ССРЭ биле АКШ-тың аразынга садыг-үлетпүр харылзааларының перспективазын «соок дайынның» хоралыг салдарының психологиязы ам-даа адырылбаан тус-тус кижилерниң болгаш политиктиг кызыы бөлүктерниң хуузунда күзел-соруу эвес, а ийи күрүнениң боттуг экономиктиг болгаш харын-даа политиктиг-даа эрге-ажыктары тодарадыр апаар.

(СЭТА).

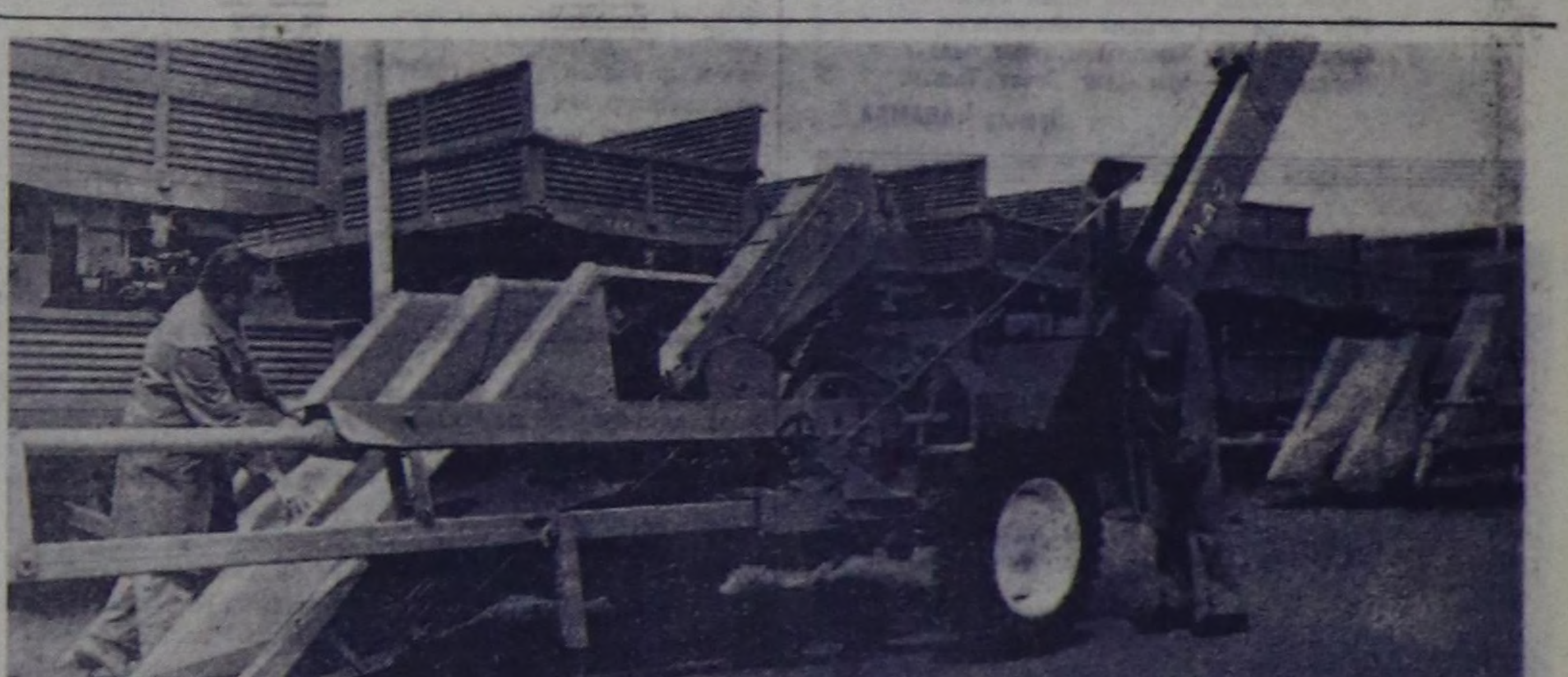

Югославия Социалистиг Федеративтиг Республикада кадээ ажыл-агый машиналары кылыр заводту «Змай» деп адап турар. Ол Белградтың чоогунда Земунда турар. Ооң кылган комбайннарын, тараа кестирер, бастырар машиналарын болгаш өске-даа техниканы республиканың шөлдеринде калбаа-биле ажыглап турар болгаш Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Америка чурттарынче хөй-биле үндүрүп турар. Барык чылдың-на заводка чаа хевирниң машиназын кылып үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: кукуруза ажаап алыр «Змай-2КМ» дээр комбайнны ССРЭ-же чорударынга белеткеп турары.

К. ВОРОБЬЕВТУҢ фотозу, (СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУСТАР НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Ш. РАШИДОВ, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Бистиң хүнзэректиг чуртувуста улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал келген. Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш республиканың Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн республиканың ажылчы чоннары демдеглеп турар. Узбек ССР-ниң составында бактаап турар Каракалпак АССР болгаш Каракалпакистанның партия организациязы база чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп турар.

Акы-дуңма улустарның чаңгыс эптиг өг-бүлезинде Узбек ССР алдын юбилейинге тургузукчу күштериниң чечектелиишкининиң байдалында ужуражып келген. Узбекистан—күчүлүг индустриялыг, бедик сайзыралдыг кадээ ажыл-агыйның, эртемниң, культураның чурту, чырыткыланчак улусчу талантыларның чурту. Бүгү-ле чедиишкиннерин, алдары болгаш чоргааралы болур бүгү чүүлдерин Ленинчи партияның, социалистиг тургузугнуң, совет улустарның найыралының ачызында чедип алган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында узбек улустуң чедип алган чүүлдерин кандыг-даа кижи магадап ханмас. Ленинчи партияның кывысканы изегелдиң чырыы Октябрьның чырыы-биле кады бистиң черивиске чедип келген. Бодунуң бот-эргелиг социалистиг күрүнези тургустунганы-биле болгаш ССР Эвилелиниң составынга эки тура-биле ооң бактаап киргени-биле узбек улус национал ёзулуг чаарты төрүттүнүүшкүнүн оруунга кирип, төөгүлүг чогаадылганың калбак оруунче үнген. Хемчээлдериниң болгаш ужур-дузазының талазы-биле кажан-даа туруп көрбээн үндезин чаартылгалар бистиңинге болган. Социалистиг нацияларның чаңгыс эптиг өг-бүлезинге Узбекистан бодунуң хөгжүлдезинге делегейни кайгаткан ындыг бедиктерни чедип алган.

Партияның ленинчи айтышкыннарынга дүүштүр тодаргай сорулгаларны ажылдап кылып, оларны шиитпирлээни Совет Чөөн чүк улустарын социалистиг тургузуушкунче хандыкшыларын хандырган. Ол чорук ажылчы массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин хайныктырган, ниитилел амыдыралының — экономиктиг, социал болгаш культура амыдыралы чергелиг шиитпирлиг адырларын чаартырынче оларны мөөңнээн.

Ам республиканың үлетпүрү чүс ажыг адырларлыг. Оң-баазын пөстерден болгаш чем продуктуларындан эгелээш, нефтиге болгаш газка, хөмүр-дашка болгаш электроэнергияга, самолёттарга болгаш тракторларга, хөвең ажаап алыр күчүлүг техникага болгаш демир-бетон кылыгларга, экскаваторларга болгаш эң нарын радиоэлектроника аппаратуразынга чедир — бүгү-ле чүүлдерни ам Узбекистанда бүдүрүп турар. Узбекистанга бүдүрген продукцияны бүгү акы-дуңма республикаларже чорудуп, даштыкы 90 чуртче үндүр садып турар.

Тоску беш чылда Узбекистанның үлетпүрү дүрген хөгжүп турар. Сөөлгү үш чылда 830 миллион рубльдиң продукциязын ол пландан ажыр сайгарган. Юбилейлиг чылда индустрияның ажыл-ишчилери ам-даа 400 миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр бээрин хүлээнген. Ол-даа сорулга чедип алдынары чигзиниг чок.

Бистиң республикавысты аажок улуг тудуг шөлү кылдыр чөптүг-биле адап турар. Капитал тудуг кайгамчык калбарган. Эрткен бежен чыл дургузунда маңаа чүгле индустрияның магалыг улуг бүдүрүлгелери эвес, харын үлетпүрлүг болгаш культурлуг улуг төптер болу берген бүдүн-бүдүн хоорайлар өзүп үнген. Кижилерниң холу-биле бүткен далайлар болгаш хемнер коступ келген, ховар дээн гидротехниктиг тудуглар бедип үнген. Демир-орук магистральдары болгаш автомобиль оруктары муң-муң километр шөйүлген. Агаар оруктары Узбекистанны делегейниң бүгү диптери-биле харылзаштырып турар. Амгы үениң харылзаазының бүгү хевирлери, коммунал ажыл-агыйы, садыг, амыдырал хандырылгазы калбак хөгжээн.

Кадээ черлер кайгамчык сайзыраан, тараачыннарның амыдырал-чуртталгазының болгаш күш-ажылының байдалдары таныттынмас кылдыр өскерилген. Революция мурнунда амгы Узбекистанның девискээринге бир ыът андазыны ортумаа-биле 800 дехкан ажыл-агыйга онаажып турган. Ам колхозтар болгаш совхозтар тракторларның, хөвең ажаар машиналарның, тараа, силос ажаар комбайннарның, автомобильдерниң болгаш өске-даа техниканың күчүлүг парктыг. Хөвең ажылында эң хөй күш үнер ажылды—ону ажаап алырын механизастаарының деңнели чайгылыш чок бедип турар. Эрткен чылын 2704 муң тонна хөвеңниң азы бүгү дүжүттүң 55 хуузун машиналар-биле ажааган. Кадээ ажыл-агыйны химижидери калбарган, ону специализастаарын болгаш концентрастаарын чайгылыш чок боттандырып турар. Ирригация биле мелиорация кадээ ажыл-агыйны көдүрер дээш демиселде кол черни ээлей берген. Совет үеде Узбекистанның ажылчы чону СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың аажок улуг дузаламчызы-биле суг ажыл-агый тудуун калбак нептереткен.

Хүнзэректиг черниң үнелеп четтинмес байлаа—бодунуң хөвеңи-биле Узбекистан кайы шагдан бээр алдаржаан. Совет эрге-чагырга чылдарында хөвең ажылы тергиин шапкын хөгжээн. Чөптүг-биле «Ак алдын» деп адаар хөвең бүдүрерин көвүдедири, улам өзүп турар хемчээлге ол үнелиг чиг-эт-биле чуртту хандырары — республиканың чер ажылдыгларының, бүгү ажылчы чоннарының эң бирги патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези апарган. Ол хүлээлгезин олар алдарлыы-биле күүседип турар.

Тараа, ногаа, сад, виноград, таакпы, мал, торгу ажылының хөгжүлдезинге чедиишкиннер база улуг. Ол адырларның продукциязын бүдүрери 50 чыл дургузунда каш-даа катап көвүдээн.

Сөөлгү он чылда кадээ ажыл-агыйга улуг чаартылгалар болган. Кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынче, бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринче болгаш кадээге бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжыдарынче угландыр эш Л. И. Брежневтиң удуртулгазы-биле СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылганы болгаш чайгылыш чок боттандырып турары улуг хемчеглер системазы маңаа үнелеп четтинмес рольдуг болган. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эрткен чылдар партияның аграр политиказының амыдыралчы өндүр улуг күштүүн хөй катап бүзүреткен.

Чер ажылдакчылары юбилейлиг чылда улуг сорулгаларны салган. Олар чуртка 5 миллион тоннадан эвээш эвес хөвеңни бээрин, 2 миллион тонна тарааны, 3350 муң тонна чимистерни болгаш ногааларны бүдүрерин, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедирин хүлээнген.

Культура хөгжүлдезинге чоннуң угаан-бодал амыдыралынга мага ханмас чаартылгалар болган. Революция мурнундагы үеде номчуп, бижип билир кижилер бистиң чонувустуң чүгле бүдүн чартык — ийи хуузу турган. Ам Узбекистан— калбаа-биле бижик-билиглиг республика.

Социалистиг Каракалпакия база акы-дуңма улустарның чаңгыс эптиг өг-бүлезинге чечектелген. Совет Каракалпакия — сайзырангай аграр-индустриалдыг чурт. Совет эрге-чагырга чылдарында маңаа үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 157 катап улгаткан, а хөвең бүдүрери 25 катап көвүдээн. Каракалпакияда рис болгаш мал ажылы онза сайзыраан. Каракалпак улустуң культуразы бедик хөгжүлдени чедип алган.

Узбекистанның бөгүнгү магалыг улуг чедиишкиннери, республиканың чечектелиишкини болгаш ооң бурунгаар шапкын шимчээшкини — социализмниң өндүр улуг чаалап алышкыны, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң бүзүрелдиг херечизи-дир. Ол болза республиканың улус массаларының эрес-шудургу демиселиниң болгаш маадырлыг ажыл-ижиниң түңнели-дир. Ол дээрге бистиң улуг акывыс улуг орус улустуң болгаш чурттуң бүгү улустарының ак сеткилдиг дузаламчызының кайгамчыктыг үре-түңнелдери-дир.

Республиканың төөгүлүг тиилелгелерин чаалап алырынга Узбекистанның Коммунистиг партиязының ачы-хавыязы аажок улуг болган. Ол бодунуң алдын юбилейинге идея талазы-биле быжыккан, кадналган, политиктиг болгаш организакчы ажылдың байлак дуржулгалыг, сан талазы-биле өскен, организас талазы-биле быжыккан ужуражып келген. Ам ооң хүрээлеңинде 467 муң коммунист санаттынып турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Узбек ССР-ге Улустарның Найыралы орденин тыпсып тура, республиканың партия организациязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээн.

Узбекистанның Компартиязының ролюн болгаш ачы-хавыязын ынчалдыр бедик-биле үнелээни республиканың коммунистерин сорук кирип, чалгыннандырып турар. Олар боттарының хүрээлеңин ленинчи Төп Комитетти болгаш ооң Политбюрозун долгандыр улам сырый каттыштырар, моон соңгаар-даа массаларның мурнуу өдүрүүнга чорун, чаа-чаа алдарлыг ажыл-херектерже оларны башкаар. СЭКП ТК-ның удуртулгазы-биле Узбекистанның Компартиязы республиканың ажылчы чоннарын коммунизмче оруктаң бүзүрелдиг базым-биле башкарып келген болгаш башкарар-даа.

АК-КӨК ХЕМНИҢ ЫРЫ БОЛГАШ ШҮЛҮҮ

МОСКВА. (Телефон-биле). Дүүн найысылалдың Чайковский аттыг концерт залынга чечен чогаалга хандыкшылдыг хөй-хөй москвачылар чыглып келген. Олар аныяк тыва чечен чогаал-биле таныжып, хандыр билип алыр дээш келгеннери ол.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. П. Тельпугов тыва литератураның эрткен оруунуң, амгы байдалының дугайында чыылганнарга таныштырган. Дараазында Москва чогаалчылары Александр Жаров, Степан Щипачев, Василий Казин, Сергей Липкин, Михаил Скуратов, Евгений Храмов олар боттарының тыва чечен чогаал-биле холбаазының болгаш ону канчаар үнелеп, чүнү күзеп турарының дугайында чугаалааннар. Москвачы шүлүкчүлер тыва дылдан орус дылче очулдурган шүлүктерин номчааннар. Эге аянналыглыг тыва шүлүктер орус рифмага өткүт, тода чаңгыланып турган.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы О. Сувакпит, республиканың улустуң чогаалчылары С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, чогаалчылар Ю. Кюнзегеш, К. Кудажы, А. Даржаа, С. Козлова чогаадыкчы планнарын москвачыларга чугаалааш, боттарының шүлүктерин номчаан.

Дараазында Тываның күрүне филармониязының ыры-танцызының «Саян» ансамблиниң концерти болган. Ук концертти москвачылар баштайгы хүнде ышкаш, чылыы-биле хүлээп алган.

Бистиң төлээлеривис бөгүн космонавтыларның Сылдыс хоорайынче баарлар.

Бистиң корр.

ЭРТИНЕЛИГ СОВЕТ ТЫВАМ

Эстеп баткан хемнериниң эриин дургаар,
Эгти бедик сыннарының эдээн долдур
Эгээртинмес, узуп төтпес байлактарлыг,
Эргим ынак эртинелиг Совет Тывам.

Артель колхоз, совхоз сүрүү одар сыңмас,
Алдынналган чаагай дүжүт далайланган
Ада-чуртум — Советтерниң чараш чери —
Азий чүрээ — эртинелиг Совет Тывам.

Чергелешкен сылдыстар дег чырып турар,
Сесерлиндиг хоорай, суурлар аалдап ханмас
Чедиишкинден—чедиишкинче шапкын хөгжээн
Сеткил чүрээм—эртинелиг Совет Тывам.

Акы-дуңма чоннарывыс аразында
Аас-кежик херелинге чечектелген
Ажыл-ижи, кежик-чолу алгаттырган
Ак-көк хемнер—эртинелиг Совет Тывам.

Байыр-наадым, хүреш, чарыш диңмиттелген,
Баян-хөгжүм, ыры-шоору чаңгыланган,
Магаданчыг сыгыт, хөөмей сырынналган,
Базым санай эртинелиг Совет Тывам.

Ленин орден, Найырал орден хавыралар —
Ийи дээди шаңналдары чайынналган,
Совет чурттуң хамаатызы аттыг чолдуг
Чоргааралым—эртинелиг Совет Тывам.

Леонид ЧАДАМБА.

Сиилбичи Хертек Хунаның чонар-даштан кылган «Буга» деп ажылы.

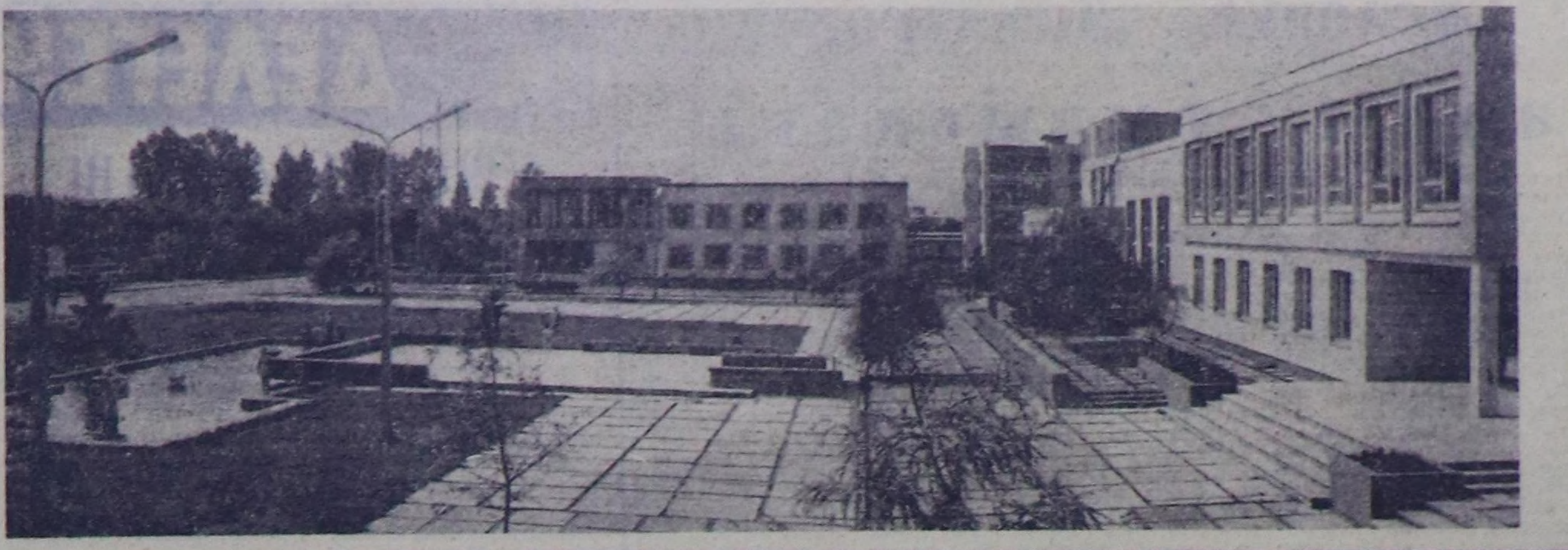

ГРОДНО ОБЛАСТЬ. Гродно районда Ленин орденниг «Прогресс» колхозтуң төвү — Вертелишки суур. Ында кол план ёзугаар чуртталга бажыңнарын, Культура бажыңын, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныарын садар магазиннерлиг, столоваялыг, ресторанныг, амыдырал хандырылга комбинаттыг садыг төвүн тудуп тургускан.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп суурну амгы үеде мынчаар көстүр апарган.

М. МИНКЕВОЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОНУ КЫМ-ДАА МАКТААР

Кичээлче медээни берипкен. Башкы классче кирип кээрге, өөреникчилер шупту туруп мендилээн.

Кичээл эгелээн. Эрткен кичээлдиң темазын ол кысказы-биле катаптап, кымның канчаар билип алганын хынаан. Магадылалдың түңнели эки болган.

Башкы чаа теманың адын класс самбыразынга бижип кагды. «Кончуг кичээнгейлиг болуңар!» деп кижи бүрүзүн сагындыргаш, баш удур белеткеп каан дуржулганы кыла берген. Өөреникчи бүрүзүнүң кичээнгейи ынаар угланган. Дуржулга кылдынган, ам түңнел үндүрери арткан. Реакцияже кирген химиктиг элементилерниң формулазын боттары бижээш, деңнелгени тургузарын өөреникчилерге башкы сүмелээн. Класста 20 өөреникчиниң хөй кезии деңнелгени саат чокка тургузуп, харыылаар күзелин илереткеннер. Башкының самбырага тургускан өөреникчизи реакцияның түңнелинде кандыг чаа элемент тывылганын шын тайылбырлап, ооң химиктиг бот-шынарын чугаалап кагды. Чаа чүүлдү башкы боду улам байыдып, хаңы тайылбырлаан, билигни быжыглаары-биле үш-дөрт бодалгаларны өөреникчилер бодаан. Чаа чүүлдү өөреникчилер эки билип алганы оон көскү болду. Кичээлдиң түңнелинде алды өөреникчиниң 2-зи «4», артканнары «5» демдек алган.

Бо болза Нарын ортумак школазының башкызы Севил Доржуевна Балааның эрттирген химия кичээлиниң кезии-дир.

«...Химия дээрге эксперимент, арга-дуржулгага үндезилеттинген эртем-дир, ынчангаш кичээл бүрүзүнге дуржулга кылыры негеттинер, чаа чүүлдү дуржулга чокка тайылбырлаарга безин өөреникчилер оон шоолуг чүве билип албас...» деп, башкының чугаалап турары шынныг. Школаның химия кабинединде приборлар, химиктиг элементилер болгаш өске-даа өөредилге херекселдери четчири-биле бар. Чамдык чок чүүлдерни четчелээр, кабинетти ёзулуг химия кабинеди кылдыр эде дериир, тургузар талазы-биле сөөлгү чылдарда Балаа Севил эки ажылдаан. 7—10 класстың химия кичээли чүгле химия кабинединге эртип турар. Ол дээрге химия кичээли колдуу кабинет системазынче шилчээн деп чүвени бадыткап турар. Башкы лаборатория ажылдарын база бедик деңнелге эртирип, ону ёзулуг чогаадыкчы чоруктуң эгези кылдыр чорудуп турар. Өөреникчи бүрүзүнүң химияга сонуургалы бедик, өөредилгезиниң шынары экижип турар чорук лаборатория ажылы дыка улуг идигни берип турарының херечизи болур.

Кичээлди бедик организастыг деңнелге удуртуп, башкарып билири дээрге, уран-мергежил-дир, а ол мергежилге өөренир төлээде, улуг күжениишкин херек дээрзин улуг педагогтар Ушинский, Макаренко, Сухомлинский чугаалап чораан. Бо чагыг-сүменни Балаа Севил чедип алыр дээш эвээш эвес күштү салып, чаа-чаа чүүлдерни чогаадыкчы ажыглап өөренип алганындан башкының кичээлдери солун, бедик деңнелге эртип турары чогум-на ооң түңнели.

Ол кошкак өөреникчилер-биле доктаамал ажылдап, оларның билиин бедидер, ортумак, шыырак өөреникчилерниң санынче кирип бээри база солун. Зоя Б-ның химияга билии чавыс, сонуургалы чок турган. Ол тоску класстан эгелеп өөредилгезинге кызымак апарган, оңгу классты доозуп үнериниң шылгалдазынга Зоя беш демдек алган. Ону башкы канчаар чедип ап турарыл? Ында чажыт чүве чок. Кичээл бүрүзүнге бот-тускайлаң ажылдаар, өөреникчиниң билбес чүүлүн бажыңынга, кичээл соонда арттырып алгаш кысказы-биле тайылбырлап бээр, тускай онаалгалар, карточкалар бээр. Кино-кичээл, лаборатория ажылдарны ук өөреникчилер-биле кады чорудар. Ынчан өөреникчиниң билии экижип, бодунга бүзүрели тыптып келир. Оон эгелээш бодунуң билиинде бар четпестерни канчаар эдерил, ол дээш бот-тускайлаң ном, таблица, немелде литература, номнарны канчаар ажыглаарынга өөредип турар.

Севил Доржуевна бодундан, өөреникчилерден шыңгыы негелделиг. Ол өөреникчилерниң билиг дээш бот-харыысалгазын улгаттырып турар. Ол бодунуң профессиязынга бердинген, хаңы билиглиг, чөптүг негелделиг, үлегерлиг кижизидикчи.

Ол ам 10 «а» класстың удуртукчу башкызы. Ук классты башкы дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Кошкак-даа, корум-чуруму сула-даа ийи-чаңгыс өөреникчилер тургулаан. Класс коллективиниң ажылын экижидип, класстың тус-тус эртемнер башкылары, ада-иелер-биле харылзааны доктаамал болдурган соонда, корум-чурум үрээр, багай өөренир өөреникчи чок болган. Оон бээр бо класс бүрүнү-биле класстан классче шилчип келген.

Класс шагы, класстан дашкаар кижизидилге ажылы өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче, өөреринче угланган. Амгы үеде класстың комсомолчулары ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң материалдарын өөренип турар.

Аныяк башкы школада хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Беш чыл улаштыр профэвилел комитединиң кежигүнү, «Билиг» ниитилелдиң кежигүнү, агитатор. Ол кижизидилге айтырыынга холбашкан темаларга солун, лекция, беседаларны ада-иелер ортузунга номчуп турар.

Аныяк кыстың эчис күзели 1968 чылда Кызылдың башкы институдунуң биохимия факультедин дооскан соонда боттанган. Дээди эртемниг химия башкызын Нарын ортумак школазының башкылар коллективи өөрүшкү-биле уткуп ап, оон хөйнү манаан-даа. Коллективтиң идегелин аныяк башкы ажыл-ижи, аажы-чаңы-биле бадыткап шыдаан.

Севил Доржуевна бодунуң билиин доктаамал бедидип турар. Ол сөөлгү чылдарда билиг бедидер курска каш удаа өөренген. «Химия в школе», «Учительская газета», «Биология в школе», «Педагогический факультет» деп сеткүүлдер башкының стол дептерлери болу бергилээн.

Ол сөөлгү чылдарда бодунуң башкылап турар эртеминге бедик көргүзүглерин чедип ап, ийи чылчы чокка ажылдап турар. Башкы дээрге хүндүлүг, өскелерге үлегерлиг болур ужурлуг профессия. Аңаа эң төлептиг мөзү-шынарлыг, бедик медерелдиг кижилер бараан боор шыдаар. Шак ындыг мөзү-шынары дээш Севил Доржуевна Балааны эш-өөрү, өөреникчилер, ада-иелер хүндүлээр.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Солун чүүлдер

«АҢЧЫ» ИНЕКТЕР

Чумайск совхозунуң одарлыг шөлдеринге оолдарлыг адыг көстүп келген. Бир катап ол инектерже халдай бээрге, кадарчылар ону арга иштинче сывырып кирипкен. Дараазында болган халдаашкын үезинде кадарчыларның дузазы хереглеттинмээн: инектер адыгларның боттарын сывырып эгелээр орта, олар хады бажынче үне бергеннер. Кел дивээн аалчыларны инектер черже дүжүрбээннер. Аңаа келген кадарчылар кыс адыгны хадыдан аңдара адыптарга, ооң оолдары ыяштан дүже халышкаш, десе бергеннер. Удавааңда бир адыг оглу дедир чедип келген. Ону туткаш, пионер лагеринге апарып каан.

ДИЛГИ ОГЛУ—ТЕЛЕКӨРҮКЧҮ

Бо таварылга каш чыл мурнунда Полтава хоорайның төвүнге болган. Кышкы кежээ Саша Лисовенко школадан чанып келгеш, херим иштинде узун, селбегер кудуруктуг ыт органын көрүп каан. Ону тудуп алганнар. Ол дилги оглу болган.

Баштай ол чем ишпес турган. Ынчалза-даа чаа ээлеринге чоорту өөрени берген. Чолаачы М. Лисовенко оглу Саша-биле дилги оглун эдертип алган, хоорайның кудумчуларынга агаарлап чоргулаар. Ынчалза-даа дилги оглу телевизор көөрүнге хөлчок сундулуг. Ол сандай кырынче үне бергеш, ийи холун стол кырынга салгаш, ак-көк экранны дыка-ла үр көрүп оргулаар.

ӨҢНҮГ БӨРҮЛЕР

Бистиң чуртувустуң Сихотэ-Алинь сыннарынга ак бөрүлерге таваржып болур. Аңчылар ол ынчаар чоруп тургаш, кара бөрүлерге база таварышканнар. Оларның чүзүнү шуут-ла хөмүр дег кара болган.

Совет Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазындан ол араатаннарның эң ховар төлээлери—кызыл бөрүлер база бар. Зоологтарның чугаалап турарын ёзугаар алырга, олар Австрияның черлик ыды динго кончуг дөмей болуп турар.

ӨРГЕ ЧИИР ЧАЙКАЛАР

Крымда болгаш Херсон облазында мөңгүннелчек чүзүнүт чайкалар бар. Олар өрге тудуп чиирлер. Азов болгаш Кара далайларның ортулуктарында чурттап турар чайкалар бир чай дургузунда миллион ажыг өргелерни, күскелерни, үнүш дазылы үрегдээр дооскараларны, шергилерни болгаш өске-даа хоралакчыларны узуткап турарлар.

ЭРЕС КЫСТАР

Бистиң цирк кыстарывыс ойнай бээрге, «кандыг кончуг тел боор! Аңа сырбык-ла-дыр але»—дээп сөстер бо-ла дыңналыр. Чамдыкта мырыңай бүдүн зал иштин безин хары угда чирт кынныр. Сандайындан ыяк сырбактаныпкан орар-даа улус бар. Бүгү-ле угаан-бодалды, сагыш-сеткилди уран чүүлдүң хаара туда бээри ол.

Баштайгы цирк тыва кыстар Клара Данчай-оол биле Майя Лозовик-Оскал-оол шынап-ла, эрес хейлер. Оларның-биле кады ажылдап-даа, оларга арга-дуржулгамны дамчыдып-даа чораан болгаш, аныяктарывыстың бедик мергежилдиг апарганынга өөрүп чор мен.

Совет Тыва бодунуң 30 чыл болган оюн мырыңай чаа байырлап эрттирген болгай. Ол байырлалдың бүдүүзүнде РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, тыва цирк бөлүүнүң үндезилекчизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оол удурткан цирк артистери бистиң республиканың районнарын шуптузун кезээн. Ынчан бистиң ийи кызывыстың талантызын көрүкчүлер база катап сонуургаан. Оларның кайызының-даа чиңге сыырындак кырынга самчап турганын көрген кижиниң магадавас аргазы чок.

Клара-даа, Майя-даа Москваның цирк-эстрада уран чүүл училищезин дооскан. Салым-чаяанныг болгаш кызымак кыстар дуржулгалыг артистерниң дузазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Оларның талантызын чүгле Совет Эвилели эвес, АКШ болгаш өске-даа даштыкы чурттарның көрүкчүлери магадаан.

Совет Тываның 30 чыл болган байырлалын таварыштыр Эвилелкүрцирктиң артистери Клара Оюновна Данчай-оол биле Майя Владимировна Лозовик-Оскал-оол оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тывыскан. Ынчангаш эрес кыстарывыска ээрден эрес, хартыгадан кашпагай болурун күзедим.

Д. ОЧУР.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ОКТЯБРЬ 19-ТА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Хөглүг дагаа оглу» Мультфильм.
12.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Шевер холдар».
12.50—«Кадыкшылга». Эртем-нептередилгелиг программа.
13.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар оранында».
14.20—Өңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң академиктиг Биче театрының фильм-шиизи. «Островскийниң бажыңы».
15.40—15.50—Чапсар.
15.50—Өңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң академиктиг Биче театрының фильм-шиизиниң уланчызы.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Крылья Советов». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Неделя дургузунда делегей байдалының допчулалы». Тыва дылга.
20.30—«Хар чүге агыл». Телефильм.
21.00—Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан дамчыдылга.
21.20—Телеконцерт
21.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

21.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Композитор П. Аедоницкий-биле ужуражыышкын».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

КИНОТЕАТРААРДА

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Өгбелерниң кыйгызы». 9.40, 11.30, 13.20, 15.10 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.00, «Санниковтуң чери» 10.15, 15.30, «Дээрги 420» (2 сериязы кады) 12.05, 17.20, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хлеб, ынакшыл болгаш фантазия» 15.00, 16.50, 18.40, «Улуг төөгүчүнүң чажыды» 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвен биле Мюзак» 15.00, «Дедир эгиттинмес» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

КАЛИНИННИҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ХӨВЕҢ-СААЗЫН КОМБИНАДЫ ПОС-ТААВЫЧЫНЫҢ ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕРГЕЖИЛИНГЕ ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГЛЕРНИ КУРСТАРЖЕ ЧАЛАП ТУР. Өөренириниң хуусаазы 2—4 ай. Курстарга 17-ден өрү назылыг херээжен кижилерни хүлээп алыр. Сургуулдар өөренип турар үезинде айда — 60, а ажылдай бергеш 100—150 рубль шалыңны алыр. Паспорт болгаш күш-ажыл дептерин боду эккээр. Курска хүлээп алдынганнарны бүрүн чаагайжыдылгалыг ниити чуртталга бажыңы-биле хандырар. Оларга Калинин хоорайга чедир орук шүүделин төлээр.

Бо талазы-биле айтырыгларны Кызыл хоорайның Заречная кудумчузунуң 13 дугаар бажыңының 36-гы комнадындан билип ап болур. Кызылдан октябрь 24-те үнер.

КОМБИНАТТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Аъш-чем магазиннериниң садыгжыларының 3 ай хуусаалыг курузунга болгаш касса аппараттарының кассирлериниң ай хуусаалыг курузунга сургуулдар хүлээп алырын Кызыл-садыг чарлап тур.

Сургуулдарга айда 30 рубль хемчээлдиг стипендия бээр.

Кызыл хоорайда чурттап турар 8—10 класс эртемниг 18 хардан куду эвес назылыг хамаатыларны хүлээп алыр.

Документилерни 1974 чылдың октябрь 25-ке чедир хүлээп алыр.

Өөренирин күзээннер Октябрьская кудумчузунуң 29 дугаар бажыңда Кызыл-садыгның кадр килдизинге келир. Телефон 54-36.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ХӨӨРЭЭРНИҢ ЧУГААЛАРЫ

ДИРИГ ШООДАЙ

Күс дүжүп, дииңнээр ой чедип кээрге, черле ындыг-ла болгай мен, дүңмакым: олут орбас, чыдып чытпас апаар мен. Дүне безин канчаар-даа албаданырымга уйгум келбес. Ал-ла сагыжым тайга-таңдыда, арга-ээзимде.

Өске дииңчилер база-ла арбын болбайн аан. Ынчалза-даа олар мээң баар черимче баарлар эвес, дом:

— Аа, хупурай бер, аал даштынга чүү турар чүвел? Өвүр, Каппал, Тожу баар болбазыкпе, чогум аңнаштыг черлериң ында боор, Хөөрээр!— дишкеш, каттыржып каарлар.

Олар ай-айы-биле чидип-чидип харын олчалыг-ла кээп турар улус. Ынчалза-даа «аал даштында» артып калган мээң олчамга хажан-даа деңнежип көрбээннер ийин. «Таңдызындан чөгенмес» деп биеэде улуг улус чугаалажыр чүве болгай, мээң бо таңдыларым база-ла эгээртинмес аң-мең байлактыг чер болгай.

Тиңцейндир дииңнеп кириптеримниң каш хонук мурнунда, чанчыл ёзугаар кайда-кайда арбын дииңнер туруп турарын көргүлеп аар дээш, аъттаныптым. Баштай-ла Башкы-Адырның ээзимнерин көрүп эгелээн мен. Каш хонук мурнунда чаапкан быскан хар ак черлерде эригилеп-даа калза, ээзим иштинде хевээр чыдар болду. Дииңнер элбек деп чүве шак ол ак харда аай-дедир маңнажып каан истерден-не илдең. Ээзимче ханылааным тудум күжүрлерниң эң-не адаккы будуктарда тоор-херексээр чүвези чок олургулаар болу берген де, күжүрүм. Улам ханылааш, мырыңай бараа элдеп черге кээп-тир мен: бөлүк тааннар-ла ындыг боор — бир черге хонупкаанда кара мизирт апарган олургулаар. А ында дииңнер дээрге будук санында кудуруктарын чүктегилепкен чочагайлап олургулаар болду деден.

Черден будук сыныы ап алгаш, хойгузу мергелээримге, ыяштар дамчып хемни куду шууужуп баттылар. Мен-даа база соондан чүгүрүп-ле олур мен. Бир черге келиримге, үш кижи куспаа четпес чоон сыраның коңгулунче шууужуп кирип турлар. Демгилерим төдү киргиже, манап олуруп-олуруп, чеде бергеш, дыңнаалаарымга, сыра иштинде апа шиилээр чүве—бир-ле ары оо!... Ам канчалза эки чоор деп боданып-ла, боданып-ла олур мен. Ынчап олура, артыпчаамда медээжок улуг киип-шоодай барын сакты хонуп келгеш, ала соп эккелдим. Ооң аксын коңгул аксынга быжыглай тудуштуруп кааш, чоонзумаар болгаш быжыг мерге тып алдым. Бежен кулаш чыгыы узун сыраның бажынче үнүп-үнүп, чүрээмни кезек оожургадып алгаш, демги мерге-биле коңгуралыр хап бадыптым.

Сыраның орту четпейн чорааш, адаанда шоодайымче көөрүмге, дартая берген өгбеңейнип чыдыр. Соктаарымны ара соксатткаш, дүргээн дүже халып келдим. Шоодайымны адыргаш, аксын баглай шаап кагдым. А коңгул иштинде дииңнер ам-даа шимээргевишаан, та чеже чүс чүве! Шоодайда чүү-даа болза, үш чүс хире бар ышкаш...

Ол-даа канчаар, оон өске чүве дугайын бодавааже хоржок: киип-шоодайда чүс-чүс имнилеме дириг амытаннарны канчаарыл? Чаңгыстап соп тургаш, кежин союп алыр бе? Кайын боор... Олар чүү-даа болза бузурнугуп өлбес-ле боорлар—шоодай шаараш-ла болгай, агаар кирип чоруур аан.

Хенертен бажымга мындыг бодал кире хонуп келди: Дириг амытаннарны дириглей хүлээп ап турар чер бар-ла болгай! Аңаа чедирер херек, ол-ла. Дииңнер чок черлерге олар өзүп көвүдээй-ле...

Ынчангаш, демги даг дег «дириг шоодайым» алгаш, чорупкан болгай мен, оглукум.

АҢЧЫ ДААЙЫМ

— Даайым эвиянда шыырак аңчы кижи, оол. Кымга-даа аштырып көрбээн. Аңаа чүгле мен харын быражыр турган мен. Сеңээ ону мооң мурнунда чугаалаан-даа боор мен. Ынчалза-даа улгадып келгеш, ашактың аксы-дылы кежээлээр «хоочулуг» апарган болбазыкпе.

Бир күзүн сыыннар эдер мурнуу чарыында ол даайым меңээ маңнап келди:

— Шыята, ам ог кадарып олурган херээ бар бе моң, чээн. Тайгаже хап олурбас бис бе. Үш-дөрт хире сыындап ужургулап аар-дыр. Ол чүвелериңниң семис деп чүвези ам ана чүдек деп бил: ээгилериниң кадары безин карыш хире бар-ла болгай. Кыштап чиир эъттен тып араалы!—дей-дир.

— Күш-хүнезин белеткеп алган эвес мен, боом-даа мында чок...—деп чорумда, даайым үзе кирип каапты:

— Тенний бербе, хөй хүнезинни чоорул, чаңгыс хондур чиптер чүве болза, ол-ла. Сыын эътинден чип-леткей. А боону чоор сен, мен болгаш мээң боом турда! Сеп чүгле союп-бузуп, ажаап билир олла сен, чээн—деп мыдыг.

Ам канчаар, даайымга бүзүрээш, даартазында даң бажында Чаа-Хөл бажының мөңгүлер шыпкан тайгаларынче хапкан бис. Чедер ужурлуг черивиске кончуг-ла ойүнде—кежээки одарны мага хандыр аңнап болур үеде кээп доктаадывыс.

Даайым мынча дей-дир:

— Сен-даа мээң соомдан кая-ла ынчап дөлдүредип чоруур сен ону, боо-моңгулуг эвес сен. Одаавыс ээлеп, аъттарывыс кадарып олур.

Даайым кады кыраан кара боозун алгаш, чорупкан...

...Кижиң къэтташкак-къэтташкак къэттерни харап чоруурга, беш кончуг сыын дөөле дуруглар баарында тоор-херексээр чүвези чок кыны берген оъттап чораннар-дыр. Ашак чүвең даш үндүрбес дээш, идиктерин ушта теп кагтылапкаш, кедеп чорупкаан. Бир черге аажок изирген келгеш, бөргүн, хөректээжин уштуп каапкан. Чер аразы аажок кадыр, херии боол келгениндең хөйлеңин база-ла ужулган. Ам чүгле чүвүрлүг чорупкааны ол. Ынчап чорааш, хараар ужурлуг черинден харап кээрге, демги аңнары сезиг албайн оъттавышаан болганнар.

«Бо хире чер—таптыг-ла боом тавы, маңаа боларның карактарын-даа часпас мен» деп бодангылааш, бирээзин шыгаап-шыгаап дөң кылган. Оон база бирээзин. База бирээзин... Беш катап—бежээлдирзинче чаңгыс-чаңгыс бергилээн. Боолатканы-ла хем иштинче маңнашкылаан. «Харын эки: ак черге бөле ужуп тургайлар аан» деп даайым мага ханып бодангылаан.

Хүн ажа берген. Одагже далажыпкан. Идик-хевин база тыппаан...

...Кижим дыка дүне апарганда сириилээн-кавылаан, кызыл чанагаш бо-ла чедип келген болгай, оол. Даайымны от-көске дөгеп, чылыды базырып тургаш, арай боорда оңналдырып алгаш, чугаалатып алганым ол.

Эртенинде баарывыска, сыыннарның кайызы-даа кадык баргылаан, октарының истери он беш—он беш кулаш хажыыларында чыткылаар болган. Кончуг ыргак мургузунуң та канчаар дээп турганы ол. Идик-хевин база тыппаан бис, кончуг кырган тенекпейниң та кандыг черде чашканнап каан чүвезин.

Карыш хире кадарлыг, кыштап чиир ээгилер-даа, хайыран идик-хеп-даа чок, тын меңди чаңып келген мындыг бис.

Монгуш **ӨЛЧЕЙ-ООЛ.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 24—63, редакторнуу оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 247.
ТС—00778